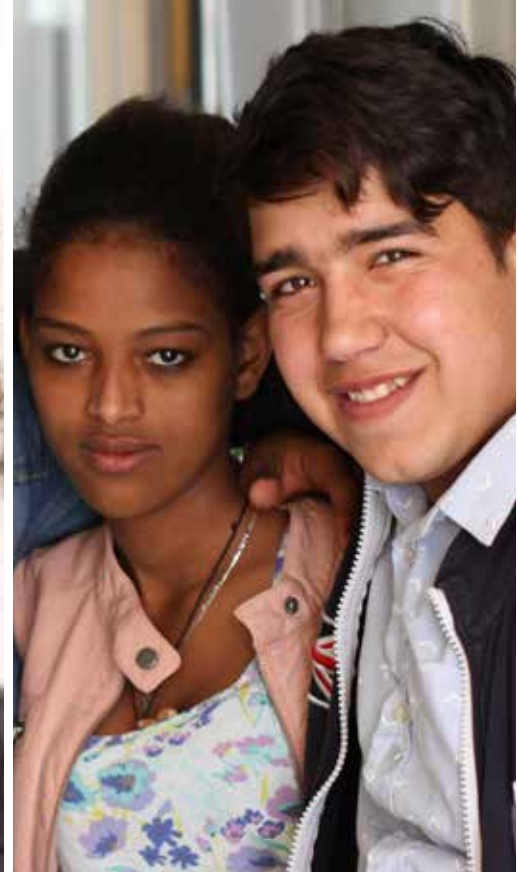

**BØRN
DER
FLYGTER
ALENE**

BØRNE- OG HVERDAGSLIVSPERSPEKTIVER PÅ ANBRINGELSER AF ULEDSAGEDE FLYGTNINGE BØRN OG UNGE

Afsluttende rapport i forskningsprojektet

Lars Agerup

Signe Hvid Thingstrup

Nelli Øvre Sørensen

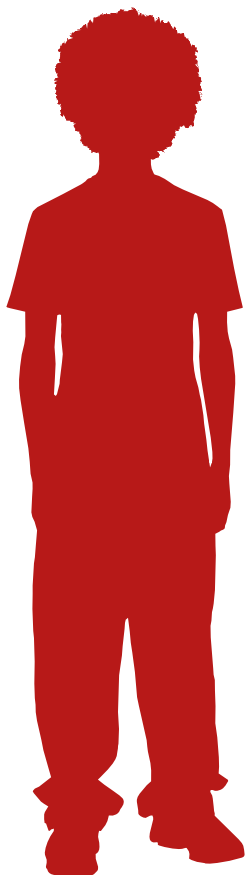
ROSKILDE
KOMMUNE

ABSALON
PROFESSIONSHØJSKOLEN
ABSALON

UCC
PROFESSIONS-
HØJSKOLEN

VELUX FONDEN

Trykt version: (ISBN 13): 978-87-92717-46-7
Digitale version: (ISBN 13): 978-87-92717-47-4

Lars Aagerup

lektor, ph.d. Professionshøjskolen Absalon

Signe Hvid Thingstrup,

lektor, ph.d. professionshøjskolen UCC

Nelli Øvre Sørensen

lektor, ph.d.

VELUX FONDEN

UDLÆNDINGESTYRELSEN

ROSKILDE
KOMMUNE

ABSALON

PROFESSIONSHØJSKOLEN
ABSALON

UCC
PROFESSIONS-
HØJSKOLEN

RØDE
KORS

FORORD

DENNE RAPPORT ER ET PRODUKT AF ARBEJDET I FORSKNINGS-PROJEKTET, "BØRNE- OG HVERDAGSLIVSPERSPEKTIVER PÅ ANBRINGELSER AF ULEDSAGEDE FLYGTNINGEBØRN OG -UNGE". FORSKNINGSPROJEKTET ER BASERET PÅ ET ORGANISATORISK SAMARBEJDE MELLEM ROSKILDE KOMMUNE, PROFESSIONSHØJSKOLEN ABSALON, PROFESSIONSHØJSKOLEN UCC, RØDE KORS OG UDLÆNDINGESTYRELSEN.

Forskningsprojektet er foranlediget af, at Roskilde Kommune i 2015 tog initiativ til at udvikle og kvalificere deres anbringelsesformer for uledsagede mindreårige, herunder afsøge og afprøve mulighederne for at anbringe uledsagede mindreårige i plejefamilier. Med støtte fra Velux-fonden etablerede Roskilde kommune udviklingsprojektet "Børn der flygter alene" i tilknytning til hvilket forskere fra Professionshøjskolen Absalon og Professionshøjskolen UCC formulerede forskningsprojektet "Børne- og hverdagslivsperspektiver på anbringelser af uledsagede flygtningebørn og -unge".

Hvert år søger uledsagede flygtningebørn og -unge om asyl i Danmark. Baggrunden for Roskilde kommunes initiativer er, at der skete en markant stigning i antallet af uledsagede flygtningebørn og -unge i sidste halvår af 2014. Roskilde kommune oplevede, som mange andre kommuner, stigningen af antallet af uledsagede flygtningebørn og -unge som en udfordring og ønskede at udvikle viden om og erfaringer med, hvordan den bedst muligt kan støtte disse børn og -unge.

Formålet med forskningsprojektet har primært været at belyse uledsagede flygtningebørn og -unges erfaringer med og perspektiver på hverdagen i Danmark, med det formål at pege på udfordringer, dilemmaer, potentialer og perspektiver, som kan kvalificere arbejdet med uledsagede flygtningebørn og -unge.

Forskergruppen har arbejdet teoretisk såvel som empirisk med projektet. De har udviklet en stærk teoretisk ramme, hvor de især har fokuseret på kritisk kulturteori og barndomssociologi. Denne er diskuteret i Thingstrup, Aagerup og Sørensen 2016. Den teoretiske ramme har dannet ramme for forskningsprojektets design; for analyserne af projektets empiriske fund samt for de udviklingsperspektiver, projektet peger

på. Den teoretiske ramme har desuden fra starten af projektet været sat konstruktivt i spil i møder med Roskilde kommune, hvor teorierne har været præsenteret og diskuteret og har spillet ind i den fælles afsøgning af nye handlemuligheder.

På baggrund af etnografiske feltstudier med deltagerobservationer og uformelle interview på bosteder, samt fremtidsværksted med uledsagede flygtningebørn og -unge har forskerne lavet analyser af, hvordan de unge oplever deres hverdag. Disse fund er præsenteret for medarbejdere i Roskilde Kommunes forvaltning, samt de professionelle, som arbejder med de unge til daglig, for at etablere nye perspektiver og inspirere til ny praksis i arbejdet med de unge. Ud over de analytiske fund, som er beskrevet i afrapporteringen, har samspillet mellem forskningsprojektet, de unge, de professionelle og forvaltningen været nyskabende, og har bidraget til nye indsigter og ny praksis for alle parter. Ikke mindst for de unge, som er kommet til orde gennem projektet.

Projektet er således forbilledligt ved at have et højt teoretisk niveau, at varetage børne- og ungeperspektiver samt kvalificere den igangværende udvikling i Roskilde Kommune.

Slagelse juni 2017, Randi Andersen, Center for Pædagogik, Campus Slagelse, Professionshøjskolen Absalon

LITTERATUR

Thingstrup, S., Aagerup, L., Sørensen, N. (2016): Børn der flygter alene: Forskningsmæssige perspektiver samt politisk og samfundsmæssig kontekst. UCSJ Forlag

¹ Professionshøjskolen Absalon er det tidligere University College Sjælland

DEL 1

PRÆSEN- TATION

**DENNE DEL GIVER EN OVERORDNET
PRÆSENTATION AF FORSKNINGSPROJEKTET:
PROBLEMSTILLINGER, METODISKE TILGANGE
OG TEORETISKE INSPIRATIONER.**

KAPITEL 1: INDLEDNING

PROJEKTETS PROBLEMSTILLING OG KONTEKST

Denne rapport præsenterer centrale analyser og fund fra forskningsprojektet Børne- og hverdagslivsperspektiver på anbringelser af uledsagede flygtningebørn og -unge. Rapporten berører problemstillinger, der er centrale politisk, fagligt og humanitært. Såvel i offentligheden som i faglige kredse har der længe været diskussioner om, hvordan det danske samfund skal lykkes med at tage mod mennesker, der flygter hertil fra andre lande med krig, undertrykkelse og nød. Dette studie har fokuseret på de unge og de unges perspektiver, hvilket giver ny viden om de komplekse processer i arbejdet med de uledsagede flygtningebørn og -unges liv i Danmark.

BAGGRUND

Hvert år søger uledsagede flygtningebørn og -unge om asyl i Danmark. På europæisk plan blev tilstedeværelsen af uledsagede mindreårige asylansøgere allerede i 2010 beskrevet som et problem, der er blevet 'more visible' og som har antaget 'increasing extent and weight' (Fontex 2010: 3) .

De konkrete tal er dog på europæisk plan behæftet med stor usikkerhed: Dels opholder nogle uledsagede flygtningebørn og -unge sig illegalt i landene og er ikke omfattet af tallene, og dels er der usikkerhed knyttet til selve rapporteringen af tallene, blandt andet fordi de uledsagede flygtningebørn og -unge hører under forskellige offentlige myndigheder i de forskellige europæiske lande (Fontex 2010: 11-12).

Der er samtidig rejst spørgsmål om børnenes vilkår i dansk og international kontekst, både fra et rettighedsperspektiv, et socialpsykologisk perspektiv og et sociologisk perspektiv. Det problematiseres blandt andet, at børnenes og de unges retsstatus, trivsel og udvikling udfordres ikke blot af deres adskillelse fra familien, men også af de politiske og socialfaglige rammer, som er karakteriseret af opbrud og uvished (Børns Vilkår 2010, Vitus & Nielsen 2011, Brunberg, Borg og Fridström (red.) 2011). Det er bl.a. i lyset af dette, at Roskilde Kommunes politiske mål om at skabe kontinuitet for uledsagede flygtningebørn og -unge samt det kommunale arbejde med udvikling af nye tiltag for anbringelse kan forstås.

I Danmark ankommer uledsagede flygtningebørn og -unge, som har fået asyl, til kommuner, hvor de modtager hjælp under børnebestemmelserne i Serviceloven. Hidtil har den dominerende praksis været at anbringe børnene og de unge i døgninstitution, opholdssted eller på eget værelse ved ankomsten til kommunen. Med inspiration fra primært hollandske (Schippers 2014) og svenske erfaringer har Roskilde Kommune i udviklingsprojektet, Børn der flygter alene, arbejdet med at videreudvikle kommunens måder at anbringe uledsagede flygtningebørn og -unge, herunder styrke samarbejdet mellem kommunen, frivillige og såkaldt integrationsfamilier . Forskningsprojekt har fulgt unge, som indgår i projektet og undersøgt, hvordan de opfatter deres hverdag, herunder hvilke behov de unge beskriver, og som udviklingsprojektet må tage højde for.

² Analysen i dette afsnit baserer sig på analyser i Thingstrup & Schmidt (2015).

³ Integrationsfamilier er kommunens begreb for plejefamilier til uledsagede flygtningebørn og -unge

PROJEKTETS VIDENSGRUNDLAG OG TEORETISKE ORIENTERING

Der findes som nævnt kun begrænset nyere dansk forskning om uledsagede flygtningebørn (Vitus og Nielsen, 2011:20). Internationalt eksisterer der dog en del forskning inden for området (Brunnberg et al. 2011); forskning som spænder over flere forskningsfelter.

Forskning om uledsagede flygtningebørn og -unge fordeler sig over forskellige temaer og forskningstraditioner. Det er i væsentlighed tre centrale forskningstraditioner, som dominerer feltet, nemlig medicinsk-psykiatrisk forskning, juridisk-politologisk forskning og etnografisk-barndomssociologisk forskning. Vores eget arbejde indskrives sig i den tredje forskningstradition, hvilket har betydning for de temaer og problemstillinger, vi er optaget af og vores læsning af de øvrige forskningstraditioner (Thingstrup, Aagerup & Sørensen 2016: 7). Dette forskningsprojekt tager udgangspunkt i, hvordan uledsagede unge flygtninge selv oplever deres hverdag i Danmark, og det viser, at den gruppe af unge ledsagede flygtninge som indgår i projektet, drømmer om uddannelse og arbejde, og de er utålmodige efter at få et meningsfuldt voksenliv med job, bolig, familie, venner og netværk med både nye og gamle landsmænd. Samtidig sættes ind med sprogscole, socialpædagogiske bosteder, beskæftigelsestiltag og frivilliges indsatser for at nå de samme mål, og forskningsprojektet belyser, hvordan processen ser ud fra de unges perspektiver.

De unges udsagn peger på, at de institutioner, de møder, er præget af institutionelle logikker, standardiserede løsninger og

procedurer, hvilket betyder, at det er svært for institutionerne at rumme de unge som subjekter. Det betyder blandt andet, at institutionerne ikke i tilstrækkelig grad inddrager de unge og ikke har blik for det store arbejde, de unge selv lægger i at skabe deres liv eller for deres fremtidsdrømme og individuelle forudsætninger. Det ser også ud til, at der findes det, man kan betegne som en national bias i uddannelsessystemet, hvor beherskelse af dansk sprog og kultur gøres til en afgørende forudsætning for, at de unge kan komme videre med deres faglige uddannelse. På arbejdsmarkedsområdet ser der tilsvarende ud til at være en forestilling om, at de unge først skal lære én fælles dansk arbejdspladskultur at kende, som er løsrevet fra de meget forskellige faglige sammenhænge, kompetencer og arbejdspladskulturer, der i virkeligheden er på forskellige danske arbejdspladser, og set fra de unges perspektiver virker det f.eks. demotiverende at blive sendt i en praktik, der opleves irrelevant for de drømme de har til et fremtidigt arbejdsliv.

Alt dette fører samlet til, at de unge giver udtryk for vanskeligheder ved at forfølge deres drømme om uddannelse, arbejde, venner og et meningsfuldt voksenliv – selvom de selv og institutionerne arbejder for det.

FORSKNINGSPROJEKTETS TILGANG

Forskningsprojektet har som nævnt fokus på de unges perspektiver på deres hverdagsliv i Danmark. Derfor anlægger projektet et perspektiv, der går på tværs af institutioner, steder og rum, som har betydning for de unges liv. I forlængelse af det perspektiv har projektet produceret viden om mange aspekter i de unges liv: boformer, skole, uddannelse, arbejde, praktik, økonomi, familie m.m. som de ser ud fra de unges perspektiver. Vi har som forskere ikke selv lavet feltarbejde på skolen, i praktikkerne, eller i de unges møder med den kommunale forvaltning, og vi har kun ganske korte glimt af skolen og det liv, de unge lever dér. Derfor er vores viden om de unges tanker om skole, praktikker, møder med den kommunale forvaltning alene baseret på det, de unge har fortalt os og på de iagttagelser, vi har gjort på de unges bosteder. De unges hverdagsliv har tegnet sig for os gennem de unges perspektiver, som altså ikke er de professionelles eller systemernes perspektiverne.

Forskningsprojektets formål er at belyse uledsagede flygtninge børn og unges erfaringer med og perspektiver på hverdagen i Danmark. Disse ses i lyset af deres tidligere erfaringer (med familie og hverdagsliv) og i lyset af de institutionelle indsatser, personlige relationer og daglige kontekster, børnene og de unge aktuelt indgår i. I forlængelse af disse indsigter peger projektet på perspektiver for praksis, herunder udfordringer, dilemmaer og potentialer, som kan kvalificere arbejdet med uledsagede flygtningebørn og -unge.

Fordi forskningsprojektet er optaget af de uledsagede unge flygtnings perspektiver, har vi bestræbt os på at tilrettelægge det empiriske arbejde, så vi får adgang til de til de unges

hverdagsliv på bostederne. Vi har haft løbende diskussioner om etikken, og de unge har undervejs taget stilling til, hvad de ville være med til.

Det empiriske arbejde består af tre elementer:

Det første element består af etnografiske inspirerede studier med deltagerobservationer og uformelle interview på to bosteder for unge uledsagede flygtninge i Roskilde Kommune, hvor der på hvert af de to bosteder bor 7 unge uledsagede flygtninge mellem 16 og 18 år.

Det andet element består af 2 dages fremtidsværksted med 7-8 unge, hvor alle de unge på bostederne var inviterede. Her arbejdede vi med de unges kritikker af og utopier for deres hverdag i Danmark.

Det tredje element er de løbende diskussioner med deltagerne i projektet. Forskningsprojektets foreløbige analyser og fund er gennem projektperioden blevet fremlagt og diskuteret med de unge og medarbejdere og ledelse fra Roskilde Kommune, UCSJ og Dansk Røde Kors på møder, i telefonen, på et symposium og ved projektets afsluttende konference. Vi har ved flere lejligheder diskuteret fundene med de unge, blandt andet ved et seminar, som vi afholdt med de unge efter symposiet. Her præsenterede vi vores fund og de drøftelser, vi havde haft ved symposiet.

Diskussioner undervejs i projektføreløbet med de unge og de professionelle har udover at give rum for den fælles interesse for projektet haft to vigtige funktioner. Diskussionerne har produceret yderligere empiri til projektet, og diskussionerne har udfordret, nuanceret og kvalificeret projektet og fungeret som kommunikativ validering (Dahler-Larsen, 2002: 77 ff.) af vores empiriproduktion og analyser, hvor de unge og medarbejderne er kommet med vigtige korrektioner, tilføjelser og perspektiver på vores arbejde.

Projektet har vist, at de unge og de professionelle kan opleve de samme faktuelle forhold vidt forskelligt, fordi de har forskellige positioner, og fordi medarbejdernes opfattelser af arbejdet med de unge i dagligdagen i et vist omfang er bestemt af de professionelles egne positioner. Derved kan de professionelle i et vist omfang overse, at det, som man selv opfatter som urokkelige kendsgerninger, set fra de unges position kan tage sig helt anderledes ud.

Gennem arbejdet med ungeperspektivet i projektet er vi blevet opmærksomme på, at systematisk arbejde med ungeperspektivet kan være et vigtigt perspektiv for de professionelles fremtidige arbejde med de unge, og dette udfoldes i kapitel 7.

PROJEKTETS FUND

FORSKNINGSPROJEKTETS VIGTIGSTE FUND OM DE UNGES PERSPEKTIVER PÅ DERES HVERDAGSLIV I DANMARK SAMLER SIG UNDER TRE OVERSKRIFTER. I FORLÆNGELSE AF DISSE FUND PEGER PROJEKTET PÅ NOGLE PERSPEKTIVER FOR DE PROFESSIONELLES FREMTIDIGE ARBEJDE.

HJEMLIGHED, FÆLLESSKABER OG NETVÆRK

Forskningsprojektet belyser, hvordan de unge skaber hjem på bostedet og i lokalområdet. Rammerne for de unges hverdagsliv på bostedet er en blanding af institution og privathed, og de unge laver forskellige fællesskaber på institutionerne med andre i samme situation, med venner på og udenfor bostedet og med medarbejderne. De unge savner at kende unge danskere på deres egen alder, og de unge savner først og fremmest deres forældre. Projektet peger på, at de unges fællesskaber, som er afgørende for hvordan de kan føle sig hjemme, både udspiller sig lokalt (blandt andet på bostedet og i skolen) og transnationalt (blandt andet med forældre og venner i andre lande via elektroniske medier). Vi ser forældre, religion og kirke, hjemlandet, digitale medier og andetgørelse som forhold, der har betydning for, om de unge kan føle sig hjemme. Projektet peger på, at de unge har behov for boformer, som både kan tilgodese deres behov for fællesskaber med unge og voksne, som har samme erfaringer, sprog og kultur som dem selv, og som kan tilgodese deres behov for fællesskaber med danske unge og voksne, der kan hjælpe dem med at skabe adgang til majoritetssamfundet.

HVORDAN FÅR JEG HUL PÅ DANMARK?

De unge vil gerne have et meningsfuldt liv i Danmark: få uddannelse, arbejde, og lære danskere at kende - men de oplever mange vanskeligheder. De unge oplever, at det er svært at lære sproget og at lære danskere at kende. Set fra de unges hverdagslivsperspektiv er det svært at kvalificere sig til arbejde via uddannelse, og det er svært at være underlagt institutionelle logikker og regler, som ikke er empatiske og fleksible. Knap økonomi begrænser autonomi, medborgerskab og myndighed og gør det svært for de unge at lære deres nye land og verden omkring dem at kende. De professionelle og institutionerne har samme mål for de unge, så det er et paradoks, at de unge oplever institutionerne som træge og fyldt med barrierer. De unge har et bredere internationalt perspektiv på deres liv, så måske handler det for dem også om: hvordan får jeg hul på verden - i nutiden og i fremtiden?

SKOLE, UDDANNELSE OG FREMTIDSDRØMME.

Det ser ud til at være en gennemgående tendens, at de unge befinder sig i en venteposition med hensyn til uddannelse, og at denne venteposition hænger sammen med det, man kunne betegne som et nationalt bias. Dermed mener vi, at der er uforholdsmæssigt meget fokus på dansk sprog og kultur: Dansk sprog og kultur skal tilegnes, før de kan komme i gang med at tilegne sig det faglige. Et alternativ kunne være, at sprog og kultur var noget, de unge lærte om samtidig med, at de lærte fag. En anden betydning, som det store fokus på dansk sprog og kultur er, at de øvrige erfaringer og drømme, som de unge har, ikke systematisk bliver betragtet som relevante, og som nogle, der kan bygges ovenpå i uddannelsessystemerne. Derfor starter de unge i en vis forstand forfra i deres uddannelsesforløb, når de møder det danske uddannelsessystem. Det sker, selv om de har en alder, hvor de er på tærsklen til et voksenliv, og selv om de er utålmodige efter at komme i gang med voksenlivet. I den forstand kan deres uddannelsestid betragtes som ventetid, fordi de unge venter på at kunne komme i gang med det, de opfatter som det egentlige.

PROJEKTETS SAMLEDE KONKLUSION: MIDLERTIDIGHED OG MYNDIGHED

– De unges myndighed mellem magt og afmagt er dobbelt: samfundet har myndighed over de unge, og den enkelte unge kæmper for myndiggørelse for at blive voksen. De er både afmægtige samfundsmæssigt og aktivt handlende i forskellige sammenhænge. Det ser ud til at være svært at formidle mellem de unges og systemernes perspektiver, og de unge længes efter at blive hørt.

LÆSEVEJLEDNING

FORMÅLET MED DENNE RAPPORT ER AT GIVE INDBLIK I DE VIGTIGSTE FUND FRA ARBEJDET I FORSKNINGSPROJEKTET OM ULEDSAGEDE FLYGTNINGES PERSPEKTIVER PÅ DERES HVERDAGSLIV I DANMARK. DERFOR ER RAPPORTEN STRUKTURERET SÅLEDES:

DEL 1 PRÆSENTERER PROJEKTETS BAGGRUND OG TILGANG OG OMFATTER TRE KAPITLER:

KAPITEL 1 præsenterer projektet, dets undersøgelsesspørgsmål og de vigtigste fund.

KAPITEL 2 introducerer projektets teoretiske inspiration fra to teoretiske traditioner: den barndomssociologiske tradition, der ser de unge som aktører, som forholder sig reflekterende og handlende i forhold til de institutioner og strukturer, de møder i deres hverdag, og kritisk kulturteori, som anlægger et kritisk, udforskende blik på kultur og beskæftiger sig med relationen mellem kultur og magt.

KAPITEL 3 præsenterer projektets empiriske arbejde. Det empiriske arbejde omfatter etnografisk inspirerede observationer på to af Roskilde Kommunes bosteder for uledsagede unge flygtninge, hvor vi har lært de unge at kende og deltaget i deres hverdag på bostederne sammen med medarbejderne. Desuden omfatter det empiriske arbejde et fremtidsværksted, hvor de unge formulerede deres kritikker, drømme om fremtiden og budskaber til samfundet.

DEL 2 PRÆSENTERER PROJEKTETS EMPIRISKE FUND OG OMFATTER TRE KAPITLER:

KAPITEL 4 præsenterer analyser af de unges måder at skabe hjem på og af de unges perspektiver på hjem og netværk.

KAPITEL 5 præsenterer analyser af de unges bestræbelser på og betingelser for at etablere meningsfulde hverdagsliv og for at blive anerkendt.

KAPITEL 6 præsenterer analyser af de unges perspektiver på og erfaringer med skole, uddannelse og fremtidsdrømme og de betingelser og krav de møder i de sammenhænge.

DEL 3 KONKLUDERER PÅ RAPPORTENS ANALYSER OG OMFATTER ÉT KAPITEL:

KAPITEL 7 opridser forskningsprojektets overordnede konklusion og de vigtigste perspektiver for de professionelle fremtidige arbejde indenfor området.

KAPITEL 2:

UNGES HVERDAGSLIV:

BARNDOMSSOCIOLOGISKE OG KRITISK KULTURTEORETISKE INSPIRATIONER

Forskningsprojektets formål er som nævnt at undersøge uledsagede unge flygtnings hverdagsliv i Danmark, og vores erkendelsesinteresse er at belyse de unges egne perspektiver på deres hverdagsliv. Således er det forskningsprojektets bestræbelse af give stemme til en gruppe borgere, som ikke så ofte høres, nemlig de uledsagede mindreårige, og til perspektiver og spørgsmål som ofte udgrænses af den offentlige debat.

Projektets anlægger et hverdagslivsperspektiv og henter sin primære teoretiske inspiration i to teoritraditioner: barndomssociologi og kritisk kulturteori. De to tilgange giver tilsammen et teoretisk grundlag, som vægter forståelsen af de unge i deres egen ret, som nogle der både er underlagt strukturer i samfundet, og som er aktive, kreative aktører i deres eget liv, der fortolker de muligheder og rammer, de tilbydes af lokale, nationale og internationale forhold. Det betyder, at vi ikke anskuer de unge som nogle der passivt formes af bestemte strukturelle eller historiske forudsætninger, eller som ureflekteret formes af 'kultur'. Endvidere ser vi hverdagslivet som det sted, der rummer de konkrete udtryk for de unges erfaringer med, hvordan de håndterer rammerne for deres liv, og vores undersøgelser har derfor haft fokus på de unges perspektiver på deres hverdagsliv. Når projektets fokus er de unges hverdagsliv, omfatter det de forbindelser og meningsdannelser, de unge selv skaber for at få hverdagslivet til at fungere i de sammenhænge, de færdes i på tværs af steder, rum og institutioner. Her tilbyder barndomssociologien og kritisk kulturteori brugbare forståelser.

BARNDOMSSOCIOLOGI

Barndomssociologien opstod som videnskabelig tradition sidst i 1980'erne som en kritik af tidligere tiders barndomssyn, både som det afspejledes i forskningen og i folkelige forestillinger om børn som passive modtagere af voksnes påvirkninger. Disse tilgange til børn blev kritiseret af barndomssociologien for ikke at beskæftige sig med, hvordan børn selv oplevede deres liv og deres verden, og for ikke at være optaget af at forstå børns handlinger i sammenhæng med børnenes omgivelser (James 2007).

Barndomssociologien har særligt fokus på aktørbegrebet, som i barndomssociologien blandt andet diskuteres gennem opmærksomhed på betydningskabelse og med begrebsparret being/becoming (Lee 2001). Disse nedslag er valgt, fordi de støtter os i at anlægge et blik på de unge, der omfatter de sammenhænge, de lever i deres hverdagsliv. Når børn forstås som becomings, sættes børnenes udvikling i forgrunden: Børn ses som ufærdige væsener, som er i gang med at udvikle sig (på i forvejen bestemte måder) til (bestemte slags) voksne. Der sættes fokus på børnene som nogle, der er på vej til at blive noget til andet og vigtigere, nemlig voksne.

Når børn forstås som beings, sættes børnenes aktuelle situation og væren derimod i forgrunden: Børn ses som tænkende, følede og handlende individer, som her og nu lever nogle liv, som det er vigtigt at interessere sig for, ikke kun fordi de har betydning for det liv, børnene fremtidigt vil få, men fordi det er her og nu, i børnenes aktuelle hverdagsliv, at børns liv leves. Børn ses som mennesker, der aktivt fortolker deres verden, og som i interaktion med deres omverden (børn, voksne, genstande) afprøver, forhandler og udvikler forståelser og praksisser og dermed præger verdenen. Børns handlinger og ageren forstås som udtryk for, at børn fortolker, genfortolker, skaber (nye) betydninger af de rammer (institutioner, ting, relationer osv.), de indgår i (Gulløv 1999: 77), og ofte at

de giver disse ting andre betydninger end dem, de voksne havde tiltænkt eller forudset (se fx Rasmussen 2001, Corsaro 2009). Det ses også i dette projekt, hvor de unge uledsagede flygtninge i nogle henseender opfatter deres hverdagsliv anderledes end de voksne omkring dem, og hvor de unges opfattelser overrasker nogle af de voksne, der er i de unges liv.

Børns praksisser og fortolkninger skal derfor forstås ikke blot i relation til givne fænomener, som man som voksen kan være optaget af at forstå, men i relation til det samlede hverdagsliv, som de lever. Den forståelse udfordrer forståelsen af, at 'effekten' af eksempelvis et (social)pædagogisk initiativ kan vurderes på en enkel måde: dette initiativ vil altid være vævet sammen med det øvrige hverdagsliv og de andre rum, initiativer, relationer og forståelser, der findes i børnenes og de unges (hidtidige og aktuelle) liv – og de måder, de skaber mening i og på tværs af disse i hverdagen.

KRITISK KULTURTEORI

Vores arbejde er også inspireret af kritisk kulturteori, der anlægger et kritisk, udforskende blik på kultur og magt. Dette blik på kultur og magt hjælper os til at give stemme til nogle aktører, som ofte er marginaliserede, og til at stille skarpt på nogle perspektiver, som ofte usynliggøres. Dette hjælper os til at forstå, hvorfor og hvordan de er marginaliserede, og hvilken betydning marginaliseringen har for de unge.

I forbindelse med det aktuelle forskningsprojekt betyder det fx, at forskningsinteressen ikke kun retter sig mod at forstå de uledsagede flygtningebørn og –unge, men i høj grad også om at forstå den kontekst, som de indgår i (herunder de institutioner og systemer, de tilbydes), som en kontekst, der er karakteriseret ved særlige kulturelle forståelser og identiteter (identiteter som kan udforskes og udfordres), og som er medskabende af de liv, erfaringer, forståelser og behov, som de unge udvikler i Danmark.

Kulturkritik handler om at bestræbe sig på at forstå forskellige normer, herunder forstå, at ens egne normer afspejler en særlig position, og at de er historisk og kulturelt specifikke snarere end universelle. Den forståelse betyder et skift fra at se f.eks. andre familietyper (f.eks. homoseksuelle eller fler-generationelle familier) eller barndomme (fx barndomme præget af migration) som primitive, utilstrækkelige, dysfunktionelle eller patologiske. Denne pointe kan også genkendes fra den kritiske kulturteoretiske litteratur om uledsagede flygtningebørn, hvor forskere påpeger, at

⁵ Betegnelsen 'kritisk kulturteori' er ikke en entydig betegnelse, men derimod en samlebetegnelse for en lang række traditioner, som er samlet omkring nogle af de ovenstående erkendelsesinteresser, blandt andet antropologi (Mallki 1992, Abu-Lughod 1996), Cultural Studies (Hall 1997) og postkolonial teori (Said 2000), og vi er særligt inspireret af Frellos (2012) læsning af denne.

mange analyser og politikker patologiserer flygtningebørn ved at lægge for meget vægt på problemer, sygdom og afvigelse og for lidt vægt på børnenes håndteringsstrategier og ressourcer (se fx Wernesjö 2014).

Inden for kritisk kulturteori er der udviklet en række begreber, som åbner for andre og mere komplekse måder at forstå det kulturelle på. Hybriditet er et begreb, som forbindes med Homi Bhabhas arbejde (bl.a. Bhabha 1994), og hybriditet er et kendetegn ved alt kulturelt, fordi alle kulturer udvikler sig med inspiration fra og i modsætning til kulturelle repræsentationer, ideer, artefakter og levemåder, og dette sker på måder, der er i konstant forandring og udveksling. Med hybriditetsbegrebet argumenterer Bhabha og andre (bl.a. Hall (1997)) for, at sammensathed og kompleksitet er normalt – også selv om vores måder at tale om kultur af og til gør det vanskeligt at få øje på. Et andet begreb er begrebsparret Roots og Routes. I dominerende forståelser af tilhørsforhold, det som Stuart Hall kalder den 'gamle' identitetslogik (Hall 1997) betyder tilhørsforhold, at man er tilknyttet en gruppe (fx en national befolkningsgruppe), fordi man ligner de andre i den gruppe, eller at man hører til et sted (fx et land), fordi man er den del af landets historie eller er vokset op dér. I den logik er der en tendens til, at tilhørsforhold er eksklusive og gensidigt udelukkende, dvs. at man enten hører til én gruppe eller en anden, én nation eller en anden – men ikke begge steder. En metafor, som bruges for denne tænkning, er rødder (Roots): Rødder skaber forbindelser og forankring til ét (og kun ét) sted. I kritisk kulturteori peges derimod på, at identiteter er foranderlige over tid og rum. Det betyder, at identiteter er hybride – sammensatte – og at identiteter ikke er eksklusive, dvs. det, at man føler tilhørsforhold til én gruppe eller ét sted, udelukker ikke, at man også kan føle tilhør til andre grupper og steder (Jensen 2014).

En metafor, som indfanger den forståelse af tilhørsforhold er ruter (Routes) i stedet for rødder (Roots) (Gilroy 1993). Ruter kan både referere til fysiske bevægelser på tværs af steder og landegrænser, men også til, at identiteter er foranderlige, og at de består af forbindelser på tværs af lande, kulturer, grupper og tider. Roots/Routes distinktionen er et opgør med forestillingen om, at brud og foranderlighed, som vi fx ser i migrationsprocesser, i sig selv er problematiske eller udtryk for en splittelse, som det fx kommer til udtryk, når man taler om at være splittet mellem to kulturer (Røgilds 1995).

I forbindelse med det aktuelle forskningsprojekt tilbyder Roots-/Routes-begrebsparret en måde at forstå de unges forhold til nationer og lande, der indfanger, at de

unge på én gang er knyttet til og engageret i Danmark og knyttet til og engageret i de lande, de oprindeligt kom fra (eller lande de på andre måder har forbindelse til). Og det tilbyder os en måde at forstå nogle af de misforhold, der er mellem de unges bestræbelser og de institutionelle bestræbelser: Mens de unge arbejder på at skabe tilhørsforhold og meningsfulde voksenliv, som ikke nødvendigvis er begrænset til Danmark, men som går på tværs af landegrænser, har de institutionelle logikker på en anden måde fokus Danmark som et ikke-benævnt referencepunkt.

ET SAMLET TEORETISK PERSPEKTIV PÅ DE UNGES HVERDAGSLIV

Projektets inspiration fra kritisk kulturteori og barndomssociologi består ikke i særlige empiriske metoder, men i en analytisk opmærksomhed i det empiriske arbejde og i den efterfølgende analyse. Med inspiration fra barndomssociologi og kritisk kulturteori sætter projektet fokus på børnenes og de unges strategier og fortolkninger, og vi bestræber os på at forstå disse som kontekstualiserede og bevægelige. Særligt er vi optaget af at etablere en fordomsfri nysgerrighed, så vi ikke på forhånd hverken laver for stærke tolkninger af deres liv som problematiske eller problemfri. Analytisk har forskningsprojektet en dobbelt opmærksomhed på diskurser og materialitet, dvs. både på identitetskategorier og på de faktiske betingelser, de beskriver, eller som vi ser træder frem i deres hverdagsliv.

Tilsammen skaber de to teoritraditioner, som projektet er inspireret af, en konkret, empirisk opmærksomhed på aktørernes ønsker, kritikker og bidrag til at forme de rammer, de indgår i, og på aktørernes egne vurderinger af deres situation. Dermed bliver det en teoretisk og metodologisk ambition at være opmærksom på de normer, man selv bærer med ind i studiet, og som er historisk specifikke (dvs. formet af samfund, kultur, køn, klasse og videnskabssyn, se f.eks. James og Prout 1997). Disse normer vil altid præge ens forståelser af, hvad der er en god barndom, et godt familieliv, en sund udvikling, osv., og de risikerer at vanskeliggøre indsigt i de unges egne perspektiver på deres liv og i de specifikke vilkår, som udfolder sig her.

De uledsagede unge flygtninge er i vidt omfang underlagt de samme strukturelle rammer som andre (anbragte) unge i det danske samfund. Ud fra en kritisk kulturteoretisk tilgang kan de muligheder og barrierer, som de unge møder i deres

hverdagsliv og de unges håb, problemer og strategier derfor i vidt omfang forstås ud fra samme forståelser, som andre anbragte unge i dagens Danmark (Aagerup 2013) kan forstås ud fra.

Der er dog også forskelle, for samtidig går de uledsagede unge flygtninges hverdagsperspektiver i højere grad på tværs af nationale, sproglige og kulturelle grænser i transnationale perspektiver: de har forbindelser tilbage til oprindelseslandet, de er flygtet gennem mange lande, og de har venner og familie i mange lande. De unges bredere udsyn ændrer imidlertid ikke på de vilkår, som de unge lever under og forholder sig til i Danmark.

En pointe inspireret af den kritiske kulturteori og barndomssociologien er altså, at vi ikke ser de uledsagede flygtninge børn og unges opfattelser af og strategier for deres hverdagsliv som udtryk for, at de unge er bærere af særlige kulturelle kendetegn, som får dem til at se og gøre tingene på særlige måder, der er anderledes, end hvordan tilsvarende danske unge ville opleve deres liv. Vi ser de unge uledsagede flygtninges perspektiver på deres hverdagsliv som udtryk for samspillet mellem de strukturelle og institutionelle rammer, de lever i, og de unges forståelige reaktioner på rammerne. Dette analytiske udgangspunkt medfører, at forskningsprojektet empirisk har fokus på de unge uledsagede flygtninges strategier i hverdagslivet og de forbindelser, de unge flygtninge selv laver mellem rum, steder og institutioner. De unge er på nogle punkter underkastet særlige forhold, der påvirker deres liv med særlige muligheder, barrierer, håb og strategier.

I projektet har vi hørt mange stemmer, der taler fra forskellige positioner, og vi har bestræbt os på at bringe stemmerne sammen, om ikke direkte fysisk, så gennem projektets løbende diskussioner med de unge og de professionelle bl.a. i fremtidsværksted, symposium og møder med de unge og de professionelle, hvor vi har formidlet vores analyser af stemmerne. Det empiriske arbejde består derfor både af produktion af empiri i feltarbejdet på bostederne, af fremtidsværkstedet med de unge og af diskussioner og refleksioner med projektets deltagere.

KAPITEL 3:

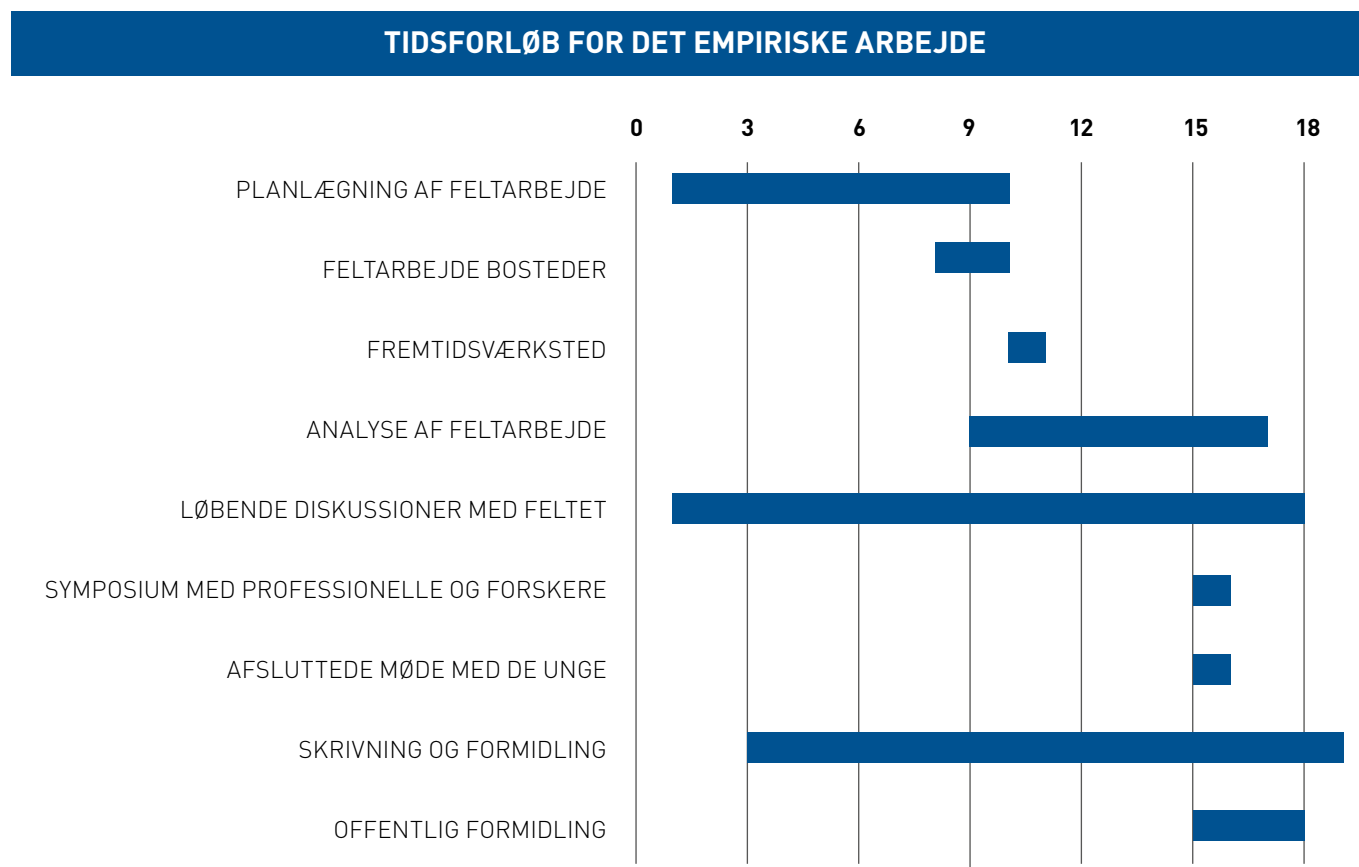
PROJEKTETS EMPIRISKE ARBEJDE

Dette kapitel beskriver kort, hvordan projektets empiriske arbejde er foregået ud fra de teoretiske inspirationer, som det trækker på.

Projektet er forløbet over 18 måneder, og efter det første halve års arbejde med litteraturstudier og forberedelse af det empiriske arbejde begyndte selve feltarbejdet i august 2016.

I et let forenklet grafisk overblik med tre måneders intervaller ser det empiriske arbejdes tidsforløb således ud:

Diagrammet viser, at projektets arbejdsprocesser i stort omfang har overlappet hinanden, så når den følgende tekst gennemgang af projektets empiriske arbejde viser de forskellige processer afløse hinanden, kan diagrammet bedre end tekst vise, hvordan tidsforløbet har været.

UNDERSØGELSESDSIGN

På baggrund af et baggrundsnotat (Thingstrup, Aagerup og Sørensen 2016), der indsamlede og formidlede relevante teoretiske og forskningsmæssige perspektiver inden for feltet, blev projektets empiriske arbejde udformet. Da projektets formål var at få indblik de unges perspektiver på deres hverdagsliv i Danmark, valgte vi at lægge vægt på primært at være sammen med de unge i to forskellige rammer: hverdagens rammer om de unges liv i de unges bosteder og de mere strukturerede rammer i fremtidsværkstedet, som befordrer refleksioner over kritik, utopier for fremtiden og budskaber til omverden.

ETNOGRAFISK INSPIRERET FELTARBEJDE PÅ BOSTEDERNE

Vi udførte etnografisk inspireret feltarbejde med deltagende observationer på to bosteder og uformelle interviews primært med de unge, men også med medarbejdere og tolke. Etnografisk feltarbejde søger en åbenhed, der giver indsigt i de unges handlemuligheder og opfattelser og deres opvækstbetingelser og relationer (Gulløv 2010). Efterfølgende afholdt vi et fremtidsværksted med unge, som boede på de to bosteder eller, som var tilknyttet bostedet men boede på eget værelse i byen.

Det undersøgelsesdesign gav os mulighed for først at lære de unge at kende og studere deres hverdagsliv på de to bosteder, hvor vi fik indblik i, hvordan de unge takler hverdagens udfordringer i de strukturer, deres hverdag er organiseret i, og de unge og vi lærte hinanden at kende i et vist omfang. Siden var vores indbyrdes kendskab fra bostederne medvirkende til, at de unge og vi ret hurtigt kunne producere vigtig empiri på fremtidsværkstedet. Vi kunne ønske længere tids feltarbejde på bostederne, men det var ikke muligt i projektets tidsrammer, og vores vurdering er, at observationerne i den relativt begrænsede periode gav os indsigt i væsentlige temaer i de unges hverdagsliv. Vi har været to forskere sammen i fire dage på hvert bosted fordelt over to uger, og vi har skrevet feltnoter, taget fotos og lavet en lydoptagelse. I de fire dages feltarbejde har vi hvert sted udført deltagende observation, foretaget uformelle interviews og observeret i bostedets rum og udendørsarealer, hvad der foregik mellem beboere, ansatte og os selv. Da vi havde forklaret de unge formålet med vores tilstedeværelse, og da vi havde lært hinanden lidt mere at kende, begyndte de unge at udpege væsentlige orienteringspunkter i deres hverdagsliv: dagligdagen på bostedet med musik, samvær, fodbold, rutinerne med indkøb og madlavning, den daglige skolegang og arbejdspraktik. Vi udvekslede oplevelser fra vores hverdag, og ret hurtigt præsenterede de unge os for drømme, frustrationer og lyspunkter i hverdagen, deres perspektiver på fortid, nutid og fremtid, Danmark og verden.

Vi blev anbefalet at bruge tolk, og nogle tolke var til stor nytte, oversatte loyalt og var med til at formidle stemning og fokus på forskningsprojektet, mens det i andre tilfælde fungerede mindre hensigtsmæssigt med tolke. Det viste sig også, at der var en del praktiske problemer med rekruttering af tolk fra et tolkebureau, så i nogle tilfælde kom tolken ikke eller kom så sent, at vi ikke længere havde brug for tolkning, fordi vi havde fundet en forståelse med de unge eller fandt andre måder at kommunikere på. I andre tilfælde rekrutterede vi tolke, som vi ikke fik brug for, fordi der alligevel ikke var de unge til stede, som talte tolkens sprog.

Alt i alt viste det sig, at vi og de unge ved fælles vilje kunne kommunikere om det meste. Her var det nok væsentligt, at vores forskningsspørgsmål ikke lagde op til lange, dybtgående beretninger fra den enkelte unge, men at vi var interesse-rede i mere kollektive udsagn om deres fælles situation og i at få indblik i nogle af de praktiske forhold og strategier, som præger de unges hverdagsliv. I løbet af projektet fik vi kontakt med en erfaren tolk med beherskelse af fleres sprog, som vi valgte at bruge som gennemgående tolk, når vi havde brug for det, bl.a. på fremtidsværkstedet.

Feltarbejdet på bostederne foregik efter de unges skoletid om eftermiddagen og aftenen. Her var der ofte et aktivitetsmønster, hvor der var mange professionelle tilstede og en del mødeaktiviteter med de unge om eftermiddagen, og når dagen gik på hæld, var der som regel en enkelt medarbejder, nogle gange en tolk og de to forskere tilstede. I nogle tilfælde var medarbejderen optaget af opgaver andre steder i organisationen, tolken kom ikke, og så var der forskerne og de unge sammen på bostederne. For det meste var der dog medarbejdere tilstede, og vi fik også talt en del med medarbejderne om de unges hverdagsliv. Samtalerne med medarbejderne gav os viden og aftaler om praktiske forhold, enkelte oplysninger om de unges liv, men først og fremmest viden om medarbejdernes forskellige perspektiver på deres arbejde med de unge.

FREMTIDSVÆRKSTED MED DE UNGE

Efter observationerne på bostederne havde vi to dages fremtidsværksted med de unge med fokus på deres hverdagsliv. Fremtidsværkstedet byggede ovenpå feltarbejdet på bostederne og gav de unge mulighed for at formulere deres kritikker, utopier og budskaber til omverden i en anderledes stram og regelstyret setting. Her sættes hverdagen på pause for at åbne op for særlige emner, og i dette tilfælde åbnede de unge op for temaer, der kun i begrænset omfang var kommet frem i feltarbejdet på bostederne.

Fremtidsværkstedet er en metode og en metodologi (Nielsen, Paaby & Nielsen 1988), der bestræber sig på at skabe en ramme, hvor deltagerne kan formulere kritik, drømme og ønsker for fremtiden i forhold til et emne, der er vigtigt for deltagerne. Fremtidsværkstedet forløber gennem tre adskilte faser: kritikfase, utopifase og virkeliggørelsesfase. I dette tilfælde var vi opmærksomme på, at i vores rolle som forskere havde vi ikke selv mulighed for at sætte en realisering af de unges utopier i gang, og vi ville ikke stille dem mere i udsigt, end vi kunne leve op til. Vi valgte derfor at kalde den sidste fase for "Budskabsfasen", hvor de unge kunne formulere deres budskaber, og vi kunne formidle dem videre til de professionelle og til omverden. Bortset fra at virkeliggørelsesfasen blev ændret til en budskabsfase, blev fremtidsværkstedets regler strengt håndhævet: deltagerne formulerer kun udsagn til den fase, man arbejder med, alle udsagn er gyldige og bliver skrevet op på vægviser, og man diskuterer ikke hinandens udsagn.

De unge arbejdede under en overskrift, som vi som forskere havde formuleret: Mit liv i Danmark: hjem, fællesskab og hverdag

I kritikfasen sætter deltagerne ord på deres kritik knyttet til overskriften. Her er deltagerne "konsekvent negative" og der er plads til, at al utilfredshed, vrede og ubehag kan komme uden at blive modsagt eller diskuteret.

I utopifasen er det tilladt at tænke frit, alt kan lade sig gøre, og deltagerne kan udtrykke deres drømme om fremtiden frit uden at forholde sig til virkeligheden eller blive konfronteret med krav om realisme.

I budskabsfasen samlede de unge op på deres pointer fra de to foregående faser og samlede de budskaber, de syntes at det var vigtigst at formidle videre til omverdenen.

Formålet med fremtidsværkstedet var at skabe et frirum, som kunne gøre det muligt for de unge at udtrykke ting, der sjældent eller ikke kom frem i deres samtaler med de professionelle eller andre. De unges feedback efter fremtidsværkstedet var, at de følte sig hørt og lettede over at få udtrykt ting, de ellers ikke får udtrykt.

Vores erfaring med at bruge fremtidsværksted som metode til indsamling af empiri i dette forskningsprojekt er, at metoden har gjort det muligt at fremdrage nogle særlige, subjektive erfaringer fra de unge. Erfaringerne er kendetegnede ved at være kritiske, ofte smertefulde, det er erfaringer, som formulerer kollektive erfaringer om barrierer mellem dem og det danske samfund, og som via utopi- og budskabsfasen på samme tid peger tilbage mod de unges skuffelser og håb og frem mod et meningsfuldt fremtidigt liv.

DRØFTELSER AF FUND MED FELTET

Gennem hele forskningsprojektet har vi løbende diskuteret vores fund med de unge og medarbejderne på bostedet samt med projektets øvrige deltagere (medarbejdere fra Roskilde Kommune samt repræsentanter fra Røde Kors og Udlændingestyrelsen) som var repræsenteret i projektets styregruppe.

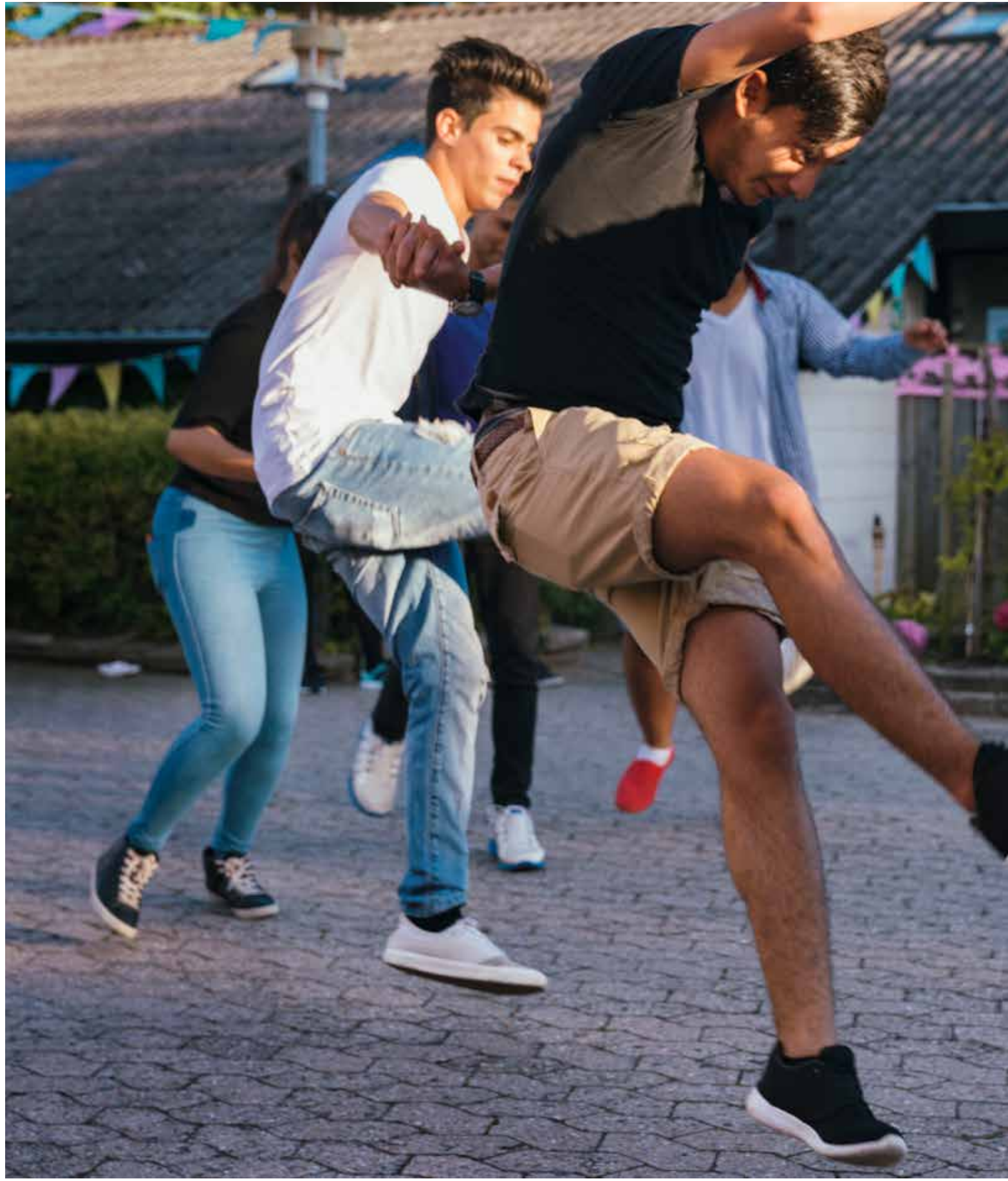
Disse fælles diskussioner har tjent flere formål: praktisk kommunikation og planlægning af projektet, kommunikativ validering (Dahler-Larsen 2002) af vores analyser, som empiriproduktion og som et rum for fælles analyser og refleksioner (Thingstrup 2012) over såvel forskningsprojektet som Roskilde Kommunes udvikling af alternative boformer for de uledsagede unge flygtninge. Diskussionerne bragte vores fund i spil med feltet, og gav os viden om systemet og institutionerne, da vi kunne iagttage, hvad der skete, da medarbejdere og ledelse og de unge fik viden om vores resultater.

Efter feltarbejdet med de unge blev vores foreløbige fund inklusive de unges budskaber til omverden fremlagt og diskuteret på et symposium i marts 2017 med deltagere fra Roskilde Kommune, University College Sjælland, University College UCC, Dansk Røde Kors og særligt interesserede i projektet.

Symposiet blev en illustration af, hvad der kan ske, når man arbejder med en barndomssociologisk tilgang til forskning, idet det blev tydeligt, at de unge på deres egne uforudsete og overraskende måder aktivt opfatter og fortolker deres hverdagsliv på andre måder end medarbejderne.

Det blev tydeligt, at de unges perspektiver, i hvert fald sådan som vi forstod og formidlede dem, adskilte sig fra de professionelle, og det førte til diskussionerne af, hvilken sandhedsværdi man kan tillægge forskningsprojektets fund. Denne diskussion illustrerer, at de unge og de professionelle opfatter de unges liv fra forskellige positioner og derfor på nogle punkter har forskellige opfattelser. En af forskningsprojektets pointer er derfor at pege på vigtigheden af at bringe de forskellige perspektiver op til overfladen og i spil med hinanden for at bringe mere fremdrift i de professionelle arbejde med de unge.

På projektets afsluttende møde med de unge fortalte vi om vores foreløbige fund og om diskussionerne ved symposiet med deltagere fra Roskilde Kommune, Røde Kors og professionshøjskolerne. Efter vores oplæg gav de unge udtryk for, at vi havde forstået deres perspektiver og fremlagt deres opfattelser rigtigt på symposiet, og de sagde, at det betød meget for dem, at vi havde interesseret os for deres kritik og drømme. De unges tilbagemeldinger rettede sig mod to ting: for det første var det en lettelse for dem at kunne udtrykke svære følelser og tanker, som de normalt ikke gav udtryk for, og for det andet gav det dem håb for fremtiden at få taget deres perspektiver på livet i Danmark alvorligt og få dem formidlet videre til Roskilde Kommune og til det danske samfund i bredere forstand. De unge fortalte, at de håbede, at formidlingen af deres perspektiver kunne hjælpe andre unge i samme situation.

DEL 2

ANALYSER

DENNE DEL PRÆSENTERER PROJEKTETS

ANALYSER UNDER TRE TEMAER:

HJEMLIGHED, FÆLLESSKAB OG NETVÆRK;
HVORDAN FÅR JEG HUL PÅ DANMARK?; OG SKOLE,
UDDANNELSE OG FREMTIDSDRØMME

De tre temaer er i høj grad sammenhængende. Økonomi (som behandles i kapitel 5, Hvordan får jeg hul på Danmark) har f.eks. betydning for mange ting: penge til transport og til gaver; det har betydning for adgangen til netværk; netværk har betydning for uddannelse og arbejde; uddannelse og arbejde har betydning for økonomi; og økonomi har igen betydning for, hvordan man kan bo osv.

Det er derfor en analytisk øvelse, når vi beskæftiger os med de unges liv i adskilte temaer for at kunne beskrive det, og det betyder, at der vil være en vis grad af overlap mellem temaerne, fordi de er forbundne. Samtidig er opdelingen i temaer vigtig, ikke bare fordi det strukturerer læsningen, men også fordi det er en måde at vise kompleksiteten i de unges liv: Temaerne sætter forskellige perspektiver i forgrunden og peger dermed på forskellige dimensioner af de unges hverdagsliv. Det er dog vigtigt at understrege, at temaerne ikke indfanger de unges liv og perspektiver fuldstændigt, men er udtryk for vores fremskrivning af de problemstillinger, som træder stærkest frem.

I forlængelse af de indsigter, som forskningsprojektet har produceret, peger denne rapport på perspektiver for det fremtidige arbejde med de unge. Der er ikke tale om konkrete anbefalinger, metoder eller handleforslag, men om perspektiver på de unges hverdagsliv, der kan kvalificere de professionelles overvejelser over, hvordan de i højere grad kan støtte de unge i deres vej ind i samfundet og ind i voksenlivet. Disse perspektiver omfatter dilemmaer og modsætninger i arbejdet med de unge; dilemmaer og modsætninger, som ikke kan løses eller overvindes en gang for alle, men som enhver praksis må forholde sig til. Det handler blandt andet om dilemmaet mellem at søge at tage højde for de unges individuelle behov versus at have grundige procedurer, der rammesætter de professionelles arbejde – med risiko for at det vanskeliggør improvisation og hensyntagen til den enkelte. Derfor har projektets anbefalinger et element af ubestemthed i den forstand, at ingen enkelt tilgang vil kunne løse alle udfordringer eller svare på alle behov. Derfor peger projektets anbefalinger snarere på nogle retninger eller overvejelser, som arbejdet med de unge til stadighed må reflektere over. Her er tale om at balancere mellem forskellige hensyn til den enkelte, til de praktiske muligheder og ressourcer, og til de forandringer, der hele tiden indfinder sig på alle planer: de unges liv udvikler sig, den kommunale virkelighed udvikler sig, den nationale dagsorden udvikler sig, og den globale virkelighed udvikler sig.

KAPITEL 4:

HJEMLIGHED, FÆLLESSKABER OG NETVÆRK

I dette kapitel ser vi nærmere på de unge flygtninges perspektiver på hjem, idet vi inddrager nogle af de problemstillinger, som de unge rejste i forbindelse med vores besøg på bostederne og på fremtidsværkstedet. Vi tager således udgangspunkt i de unges egne erfaringer og udsagn om, hvordan det er at være adskilt fra familie og venner, alene i et andet land, og belyser hvad de unge gør for at skabe hjem på og uden for bostedet.

MELLEM INSTITUTION OG HJEM

På det ene bosted boede otte drenge, og på det andet bosted var en blandet gruppe af drenge og piger. Da vi besøgte bostederne, boede der overvejende unge fra Eritrea, Syrien og Afghanistan i alderen fra 16 til 18 år. De unge, vi mødte i forbindelse med studiet, havde alle fået tildelt midlertidig opholdstilladelse og var overført

TV i den anden ende, og i forlængelse af stuen var et åbent køkken. Ud over fællesrummene var der et relativt stort værelse til hver af de unge, mens bad og toilet var fælles for de unge. Det ene bosted, hvor der både boede drenge og piger, var opdelt efter køn, med pigerne boende i den ene ende med fælles bad og toilet og drengene i den

EN AF DE UNGE VISER OS SIT VÆRELSE.
HAN SÆTTER SKOENE, FØR HAN TRÆDER IND
I RUMMET. UDENFOR DØREN STÅR 3 PAR SKO,
FINE SPIDSSNUDEDE

UDDRAG, FELTNOTE

fra modtageasylcentre og bosat på et af kommunens bosteder. Unge uledsagede flygtninge kan bo på et bosted til det fyldte 22. år, men mange unge flytter derfra før og bor enten sammen med andre unge over 18 år eller i egen lejlighed.

Begge bosteder var beliggende i mindre byer et godt stykke udenfor bycentrum og var splittet op mellem flere funktioner, idet bostederne både udgjorde de unges hjem og var arbejdsplads for pædagoger.

På de to bosteder var der fællesrum for beboere og personale, personalekontor og toilet og private værelser, hvor de unge boede. Fællesrummet var en kombineret daglig- og spisestue. Rummet var møbleret med spiseborde og stole i den ene ende og et sofaarrangement med

den ende af gangen med fælles toilet og bad. I de fælles rum oplevede vi de unge tilberede mad i køkkenet og efterfølgende sætte sig ind i stuen for selv at spise eller for at spise sammen med andre unge, og vi så dem sætte sig i sofaen for at

se en fodboldkamp eller for at tale og være sammen med hinanden eller pædagogerne.

Værelserne var de unges hjem, hvilket både kunne ses på indretningen, den måde, de brugte dem på. Vi iagttog, at nogle af de unge straks gik ind på deres værelse, når de kom hjem efter skole eller arbejde. Nogle af de unge hvilede sig dér, før de kom ud i det fælles rum, andre læste lektier eller slappede af ved at male, spille musik, se tv eller tale med venner og familie. Nogle af de unge hjalp hinanden med at gøre rent og indrette deres værelser, og både drenge og piger ordnede hår på hinanden. Værelserne var også til private besøg af venner eller kærester, som de talte, så TV, spiste og drak te sammen med på værelserne.

De unges værelser var i høj grad deres personlige og private sted, og det blev bl.a. understreget af værelsernes indretning og på den forskel på brugen af fodbøj, vi så i fællesrum og egne rum: I fællesrummene gik alle med sko på, mens de unge tog skoene af, før de trådte ind i deres private værelse. De unge havde alle sat et personligt præg på deres værelser, mange havde indrettet sig med en til to lædersofaer og et sofabord, reoler, seng og TV apparat. På væggene hang billeder af familien, og på flere af værelserne var der religiøse effekter som fotos af ikoner og bønnebøger. Af de unges fortællinger om fotos og andre effekter fremgik, at disse var betydningsfulde for dem, fordi de havde forladt deres familie og kun havde kontakt med dem per telefon. Det samme gjaldt de religiøse billeder og bøger, fordi de var en del af deres tro.

Livet på en institution er præget af de på forhånd indkodede funktioner et sådant sted har som formål at udføre og til at forme de unge, der bruger institutionens rum:

"Det er rum som er bygget på baggrund af politiske, økonomiske, idealistiske og professionelle interesser i børn, barndom, opdragelse uddannelse og samfund"

(Gulløv og Højlund, 2005: 21).

Institutioner er ikke ubeskrevne rum, men institutioner er på forhånd defineret til at danne ramme for et særligt formål. Det betyder, at der er lagt en særlig tænkning ind i arkitektur, indretning og møblering, der på samme tid er medskabere og medfortolker af de pædagogiske rammer, og for hvad der kan og skal ske hvor og hvordan. Dermed siges, at rammer og prædefinerede funktioner er kodet ind i hvert rum og er med til at præge, hvordan hverdagslivet på bostederne kan foregå, og på forhånd er med til at definere, hvilke aktiviteter, samvær og sociale relationer, der er rimelige at udføre i hvilke rum.

Hvis vi betragter de bosteder, der indgik i vores studie, er der tale om genbrug af gamle institutioner, hvor arkitekturen oprindeligt var tænkt til at understøtte særlige aktiviteter og én form for liv, der lever videre som ramme for en ny kontekst. Derved var det på forhånd til en vis grad givet, hvor og hvornår fælles aktiviteter henholdsvis individuelle liv kunne udfolde sig. Der var også på forhånd lagt op til, at de unges hjemskabelse var en forholdsvis individuel praksis, og at det foregik i den enkeltes tildelte værelse. Som en modsætning havde fællesrummene mere institutionel karakter, i og med at rammerne lagde op til et samvær mellem pædagogisk personale og unge, og at der allerede lå en moralsk og social opdragende funktion i dette samvær, gennem læring af sociale koder og i at udtrykke sig på dansk som fælles sprog.

På samme tid er børn og unge selv aktivt medskabende i deres hverdagsliv på bostederne. Det er her, de unge søger at finde rammer, der kan skabe en følelse af at høre til. De unge forsøger at gøre hjem ved at hjemliggøre deres egne rum, så de har et sted at føle sig hjemme og ikke er fremmede i deres egne liv. De fortolker og genfortolker selv de rammer, de lever under. Livet er derved både samfundsmæssigt, kollektivt og individuelt formet, og kan ikke betragtes på ud fra på forhånd og udefrakommende bestemmelser og perspektiver alene. De unges genfortolkning betyder også, at de rammer, der er opstillet, kan bruges på nye måder. Der er et gensidigt samspil mellem det institutionelle perspektiv og det individuelle perspektiv, hvor de unge på deres egen måde tilegner sig, omformer og fornyr disse koder og bruger ting, rum og sprog på nye måder. (Kampmann 2004).

SAVN AF FAMILIE OG SØGEN EFTER NYT NETVÆRK

*“Det er meget hårdt at være flygtning, når man er barn eller ung og skal klare sig selv alene”
(Ung, udsagn ved fremtidsværksted).*

*“Man savner sin familie, uanset i verden hvor man er”
(Ung, udsagn ved fremtidsværksted).*

De unges værelser var i høj grad deres personlige og private sted, og det blev bl.a. understreget af værelsernes indretning og på den forskel på brugen af fodtøj, vi så i fællesrum og egne rum: I fællesrummene gik alle med sko på, mens de unge tog skoene af, før de trådte ind i deres private værelse. De unge havde alle sat et personligt præg på deres værelser, mange havde indrettet sig med en til to lædersofaer og et sofabord, reoler, seng og TV apparat. På væggene hang billeder af familien, og på flere af værelserne var der religiøse effekter som fotos af ikoner og bønnebøger. Af de unges fortællinger om fotos og andre effekter fremgik, at disse var betydningsfulde for dem, fordi de havde forladt deres familie og kun havde kontakt med dem per telefon. Det samme gjaldt de religiøse billeder og bøger, fordi de var en del af deres tro.

VI KENDER IKKE BYEN (ROSKILDE) INGEN HAR VIST OS BYEN

UNG, UDSAGN VED
FREMTIDSVÆRKSTED

Dette udsagn fra en af de unge viser primært et ønske om at lære byen at kende, men der ligger også et budskab om, at forudsætningen er, at de lærer andre at kende, der kan vise dem byen. Set i sammenhæng med de unges andre udsagn, ser vi en sammenhæng mellem de unges ønsker om at møde andre unge og skabe venskaber og at lære byen, landet, menneskene at kende for at føle sig hjemme i byen og i landet.

Da vi spurgte en af de unge på et af bostederne, hvor han helst ville bo, sagde han, at det var hjemme i Eritrea, hvor han forstod sproget, havde venner og familie og så ud ligesom alle andre. I Danmark var det svært for ham at føle sig anderledes pga. sprog og hudfarve.

De fleste unge fortalte, at de gerne ville gå i skole med danske unge, men at de kun mødte andre ikke-danske elever på skolen, derfor havde de vanskeligt ved at opnå venskaber med danske unge (se kapitel 6). Flere af de unge fortalte, at de mente, at bostedets beliggenhed udenfor bycentrum gjorde det vanskeligt for dem at få kontakt med unge danskere, da de ikke gik i skole i landsbyen og heller ikke tilfældigt mødte unge danskere i byens rum.

Nogle af de unge angav begge faktorer som medvirkende årsager til, at der var svært at lære danske unge at kende og blive venner med dem. Der var overvejende unge fra Eritrea på bostederne, og de oplevede det som et problem, at de for det meste talte med landsmænd.

På samme tid så vi, at de unge havde glæde af hinanden, og at de udgjorde en tryk base for hinanden.

“Vi er alle sammen venner her”

(Ung, udsagn fra feltnote)

De unge på bostederne havde ikke valgt at bo sammen, men var anbragt i et institutionelt fællesskab: De kendte ikke nødvendigvis hinanden på forhånd, men ved at bo på samme bosted kom de til at udgøre et netværk for hinanden i hverdagen. Nogle udsagn fra fremtidsværkstedet viser, at nogle unge knytter sig både til deres medboere og til deres bolig på bostedet.

“Man risikerer at miste sit netværk, hvis man tager på højskole”

“Bange for ikke at komme tilbage til sin bolig, hvis man siger ja til højskole”

(Unge, udsagn ved fremtidsværksted).

Det var et netværk, nogle af de unge gav udtryk for, at de ikke ville risikere at miste igen. Enkelte af de unge havde venner, som havde fået danske venner under et højskoleophold. Nogle af de unge var blevet vejledt til at deltage i et højskoleophold for at blive bedre til at tale dansk. Samtidig gav de udtryk for, at det var forbundet med usikkerhed at forlade bostedet for at tage på høj-

skole, fordi de risikerede at komme til at bo et andet sted efter højskolen.

På værkstedet gav nogle af de unge, som boede på bosteder udtryk for, at de havde det godt på bostederne, men på samme tid havde de et ønske om at bo i egen lejlighed, helst midt i en stor by hvor der foregik mere, end der gjorde i de små byer, hvor bostederne var placerede. Flere af de unge fortalte, at de drømte om at være selvforsørgende og bo for sig selv i en lejlighed. Samtidigt peger deres refleksioner over bostedet på, at der er mange fordele ved at bo på bosteder, lige som udtalelser fra en af de unge der boede alene på, at det ikke var uproblematisk at bo alene. Specielt var det forbundet med ensomhed og savn. Dette meldte sig især, fordi de ikke havde andre at tale med om aftenen og natten, hvor tankerne meldte sig. En af de unge gav udtryk for, at han oplevede, at der var for meget tid alene, og derfor trængte oplevelser fra flugten sig på. Det gav følelser som ensomhed og savn af trykningen sammen med familie og venner:

"Man er alene og ensom, fordi man ikke kan dele sine bekymringer!"

(Ung, udsagn ved fremtidsværksted)

Vi læser de unges situation på bostederne med andre unge fra samme land og/eller i samme situation på to måder. Vores observationer på bostederne viste, at de

unge havde betydningsfulde relationer og fællesskab med de andre unge landsmænd og andre, som befandt sig i en situation der mindede om deres egen. Det betød, at de havde mulighed for at dele erfaringer med ligestillede og for (i de tilfælde hvor de delte sprog) at tale ubesværet sammen på deres modersmål. Desuden betød det, at de alle var uledsagede flygtninge, at de fik adgang til nogle organiserede fællesskaber som fx Ungdommens Røde Kors, hvor frivillige besøgte bostedet (se kapitel 5); fællesskaber som de ikke ville få adgang til, hvis de havde boet alene eller i en plejefamilie. På den anden side betød bostedets beboersammensætning og organisering, at bostedet ikke gav adgang til danske venner eller i det hele taget så mange danskere at tale med, hvilket de unge beskrev som et problem, fordi det betød, at de ikke fik øvet sig i at tale dansk. Denne dobbelthed peger hen mod et grunddilemma i arbejdet med de unge, som de unge og de professionelle må søge at afbalancere: hvordan dækker man de unges behov for fællesskaber og skaber åbninger til det danske samfund?

FAMILIEN SKAL LÆRE OS AT KLARE OS
I LIVET, VI MANGLER DEM

VI STÅR MIDT IMELLEM

VI ER FORTABTE

UNGE, UDSAGN VED
FREMIDSVÆRKSTED)

AT VÆRE ALENE I EN FREMMED VERDEN

Disse og andre budskaber fra fremtidsværkstedet illustrerer, at nogle af de unge oplever sig som værende kastet alene ud i verden, hvor de mangler familien til at stå ved siden af i overgangsfasen mellem barndom og voksenliv i et nyt land med ukendte krav og betingelser. Værkstedet, der kan understøtte deres overgang fra barn til voksen.

De unge fortalte, at de følte sig ladt alene mellem to lande, før de var voksne, og at de stod midt imellem to ret forskellige verdener og mellem to livsstadier, barndom og voksenliv.

De unge gav udtryk for, at de følte sig alene i en fremmed verden uden kendte voksne. De havde forladt deres forældre på et tidspunkt, hvor de endnu ikke havde lært at stå på egne ben, og hvor de manglede viden om at mestre livet. De var ikke ført over i voksenlivet af deres forældre, derfor følte de sig fortabte:

*“Vi mangler vores familie som skal give os en ballast og fundament,
og vi har ikke fået en ny i DK”*

(Ung, udsagn ved fremtidsværksted)

Af de unges udsagn og under vores observationsstudie kunne vi høre og se, at nogle af de unge knyttede sig til pædagoger, særligt deres kontaktpersoner, som de talte meget med om daglige udfordringer i livet, både problemer som alle andre unge kan opleve og problemer, der ifølge de unges udsagn skyldtes, at de ”manglede deres forældre til at vejlede dem i livet”, og i det hele taget manglede nære voksne. Pædagogerne udfyldte en del af dette voksensavn, når de unge og pædagogerne af og til lavede mad og spiste sammen eller kørte de unge til og fra fodboldkampe eller andre aktiviteter, og når pædagogerne sad sammen og talte koncentreret med en af de unge. Men udtalelser fra nogle unge viser også, at de søger ikke professionelle unge- voksennetværk, som kan udgøre en dansk familie for dem i deres dagligdag.

DANMARK ELLER VERDEN?

HVIS DIKTATOREN GÅR AF VIL JEG GERNE HJEM IGEN

UNG, UDSAGN, FELTNOTER

Ud fra de udsagn vi hørte de unge udtrykke, fandt vi, at flere af de unge er kommet hertil mere eller mindre tilfældigt på deres flugt fra hjemlandet. Nogle fortalte, at de ikke havde foretaget et aktivt valg, mens andre gav udtryk for, at de havde familie et sted i Danmark. Andre fortalte, at de havde familie andre steder i Europa, men ikke nåede dertil på deres vej. Nogle af de unge gav udtryk for, at de ønskede at vende tilbage, hvis der skete en udvikling med andre livsvilkår i deres hjemland, mens andre fortalte, at de ønskede familiesammenføring med deres forældre eller med andre familiemedlemmer i Danmark. Når vi sammenholder disse udsagn, kan vi se, at Danmark ikke har en absolut plads i de unges fremtidsdrømme: De ønsker at føle sig hjemme i Danmark, og deres fremtidsdrømme tager udgangspunkt i Danmark, fordi det er her deres hverdag i høj grad udspiller sig her og nu. Men de unges hverdagsliv og fremtidsdrømme går også ud over Danmark og er flettet sammen med de mange andre transnationale forbindelser og identiteter, der er en del af deres hverdag. Det betyder ikke, at Danmark ikke er vigtigt for dem, men at der er en vis grad af åbenhed og ubestemthed i den måde de taler om deres nuværende og fremtidige tilhørssted.

Deres tilhørsforhold er således ikke et statisk tilhørsforhold som en énstatslig – ét steds tilhørsforhold, det er mere foranderligt end som så. De unge kan mere tænkes at være på vej til at skabe sig en identitet på egne præmisser, der er foranderlig og tilpasningsdygtig men også afhængig af, hvor de bliver ført hen og selv bringer sig hen mht. uddannelse, bolig, venner og familier, sprog og identitetsmæssigt. (Thingstrup, 2017).

OPSAMLING OG FREMTIDSPERSPEKTIVER

Rammerne for de unges hverdagsliv på bostedet er en blanding af institution og privathed, og de unge laver forskellige fællesskaber på institutionerne med andre i samme situation, med venner på og udenfor bostedet og med medarbejderne. De unge savner at kende unge danskere på deres egen alder, og de unge savner først og fremmest deres forældre. Projektet peger på, at de unges fællesskaber, som er afgørende for hvordan de kan føle sig hjemme, både udspiller sig lokalt (blandt andet på bostedet og i skolen) og transnationalt (blandt andet med forældre og venner i andre lande via elektroniske medier). Vi ser forældre, religion og kirke, hjemlandet, digitale medier og andetgørelse som forhold, der har betydning for, om de unge kan føle sig hjemme. Projektet peger på, at de unge har behov for boformer, som både kan tilgodese deres behov for fællesskaber med unge og voksne, som har samme erfaringer, sprog og kultur som dem selv, og som kan tilgodese deres behov for fællesskaber med danske unge og voksne, der kan hjælpe dem med at skabe adgang til majoritetssamfundet.

KAPITEL 5:

HVORDAN FÅR JEG HUL PÅ DANMARK?

Forskningsprojektet viser nogle motiverede unge mennesker, der drømmer om et meningsfuldt voksenliv. Samtidigt er det, som om nogle delvist usynlige barrierer spærrer for de unges bevægelse mod at deltage i det danske samfund. Det sker paradoksalt nok på trods af, at de unge, de professionelle medarbejdere, de frivillige, institutionerne og systemerne rundt om de unge også ser ud til at arbejde for, at de unge kan få et liv i Danmark.

Nogle af de unge har været i Danmark et par år, samtidig med, at de får flere former for støtte til at komme videre: de bor på et socialpædagogisk bosted, går i sprogskole, kommer i praktikker, har i et vist omfang adgang til tolkebistand og har kontakt med frivillige. Det ligner et paradoks: der bliver brugt ressourcer på de unges fremtid, de unge vil gerne selv, og alligevel sker bevægelsen ind i det danske samfund langt fra så hurtigt, som de selv, de professionelle og systemerne omkring dem ønsker.

VI SKAL HAVE STØTTE, VI SKAL
TRO PÅ VORES MÅL, DET KAN
OPNÅS, VI SKAL HAVE STØTTE
I VORES DRØMME.

”

UNG, UDSAGN, FELTNOTER

DE UNGES HVERDAGSPERSPEKTIVER MØDER INSTITUTIONELLE LOGIKKER

“Vi drømmer og ønsker, at vi fik flere udfordringer i vores liv, nu er det hjem, skole og ikke nok udfordringer til at ruste os til fremtiden”.

[Ung, udsagn ved fremtidsværksted]

I det empiriske arbejde på bostederne og på værkstedet udtrykte de unge mange af de samme fremtidsdrømme: De ville gerne have uddannelse og arbejde, møde jævnaldrende danskere, lære sproget og klare sig selv uden at modtage penge fra det offentlige. De unges drømme virkede ikke urealistiske på os, men som almindelige fremtidsdrømme om at få venner, tage almindelige korte og lange uddannelser, der fører til jobs med indtægter, der kan betale et liv i egen bolig uden afhængighed af offentlige ydelser. Det lyder ligetil, men i praksis er der forhindringer på vejen, og det ser ud til, at en af barriererne for de unges vej ind i samfundet er, at det er svært for dem at aflæse mening og mulige strategier i forhold til det komplicerede danske samfundssystem.

“Vi bliver ikke sendt i praktik efter, hvad vi drømmer om, men det er kommunen, der bestemmer. De kommer og siger: du skal i praktik der og der.”

[Ung, udsagn ved fremtidsværksted]

De unge giver indtryk af, at de i et vist omfang har indsigt i de regler og systemer, som regulerer deres hverdag. Det gælder f.eks. regler og systemer i forhold til asyl og ophold, mens regler og systemer for beskæftigelse og uddannelse volder de unge store problemer. De unge kan nogle gange have svært ved at se mening med de beslutninger, der bliver truffet af systemerne, og det virker på de unge, som om systemernes logikker kan have svært ved at støtte de unge i at realisere deres drømme.

Det er især manglen på konkret støtte til at forfølge deres langsigtede mål, der frustrerer de unge, som efterlyser mere vejledning i, hvordan de kan opnå deres mål på kortere tid, og de efterlyser, at der er sammenhæng mellem uddannelse, praktik, arbejde og fremtidsdrømme.

De unge beskriver en afmagt i forhold til deres hverdag og planlægning af fremtiden. Denne afmagt kan blandt andet forstås i lyset af det institutionelle fokus på danskhed, hvor de unge f.eks. skal lære dansk, før de kan uddanne sig (dette udfoldes i kapitel 6, Skole, uddannelse og fremtidsdrømme):

HVIS JEG SKAL SIGE, HVAD JEG GERNE VIL,
SÅ VAR DET MEKANIKER, SÅ FORTALTE JEG DET,
MEN SÅ FIK JEG PRAKTIK I FØTEX
- MAN KAN IKKE VÆRE MEKANIKER I FØTEX.

UNG, UDSAGN VED
FREMTIDSVÆRKSTED

Dette kan forstås ud fra, at medarbejderne i kommunen og på bostederne arbejder inden for nogle institutioner, der lige som alle institutioner er båret af institutionelle logikker (Vitus Andersen 2006). Institutionelle logikker består blandt andet af særlige kategorier, problemforståelser og idealer, og det betyder, at der foregår:

*”en proces, hvor menneskelige problemer oversættes til ’systemsprog’;
hvor individets situation afklares ud fra institutionelt fastlagte diagnoser og
forståelsesrammer; hvor klienter tilpasses kategorier, der modsvarer de
foranstaltninger og handlingsmodeller, velfærdsinstitutionerne råder over”*

(Järvinen & Mik-Meyer 2003).

Det betyder, at det er svært for medarbejderne at inddrage de unges perspektiver på beslutninger om f.eks. de unges skole, uddannelse og fremtidige beskæftigelse, fordi de idealer og problemforståelser, som medarbejderne bliver nødt til at forholde sig til, er præget af de institutionelle logikker og organiseringer, som de arbejder indenfor. De unge oplever, at de venter på få et ordinært, meningsfuldt hverdagsliv i det danske samfund, men starten bliver hele tiden udsat. Det ser vi blandt andet i de frustrationer, som de unge beskriver, over at de har brug for at lære dansk for at komme videre i uddannelsessystemet, og at danskundervisningen foregår på en sprogskole, hvor de ikke møder danske unge. De unges egen analyse er, at de ikke kan blive bedre til dansk, når de ikke er sammen med danskere. En anden strategi, som nogle af de unge taler om for at blive bedre til dansk og for at få netværk er at tage på højskole, hvor de bl.a. forestiller sig, at de vil kunne drage fordel af at lære danske unge at kende. Nogle af de unge fortæller dog, at de ikke tør tage på højskole, for de er bange for at mister retten til at bo på bostedet, hvor de har deres venner blandt andre flygtninge.

Det er eksempler på, hvordan institutionelle logikker kan føre til, at de unges fremtidsdrømme ikke bliver fulgt op. Noget af baggrunden for det kan være, at institutionerne og de unge uledsagede flygtning ikke har samme perspektiver på deres fremtid, bl.a. har institutionerne tendens til en national bias – *“du skal først lære dansk”* – mens de unge har et bredere, hverdagsligt perspektiv.

Samtidig med, at de unge kæmper for at få hul på Danmark, er der også en transnational dimension i de unges liv. De har kontakt til mennesker på tværs af landegrænser, til hjemlandet og forældrene, på flugten til Danmark har de unge rejst gennem mange lande i Afrika og Europa, og de har mødt mennesker på flugten, der har fordelt sig på mange lande. De unges kamp for at få hul på Danmark kan også ses som et led i en bredere bestræbelse på at få hul på en fremtid i verden. Hvem siger, at man kun kan leve i Danmark?

En mere individuel vejledning af de unge kan tænkes at kunne hjælpe dem med at finde vej i institutionerne, men i vejledningen kan de unges internationale perspektiver blive overset som ressourcer af de professionelle, der oftest ikke selv har den samme internationale dimension. Tidligere forskning (Kofoed 1998) tyder således på, at det for det første er vigtigt, at de professionelle tager udgangspunkt i de unges drømme som drivkraften bag de unges arbejde for en fremtid, og for det andet, at de professionelle har problemer med at tage udgangspunkt i de unge flygtninges fremtidsdrømme. Det er ifølge Kofoed bl.a., fordi de professionelle har tendens til at overse, at de unges tvivl om konkrete valg af fremtidsmuligheder i Danmark hænger sammen med en anden tvivl: de unges grundlæggende tvivl om, hvor de hører til i verden, fordi de er i eksil og ikke ved, hvor

længe de er i Danmark. Kofoed forestår derfor, at vejledning af de unge flygtninge med udgangspunkt i de unges drømme inddrager et bredere perspektiv og ser på, hvordan de to slags tvivl spiller sammen.

Kritisk kulturteori introducerer (som præsenteret i kapitel 2) et bredere og mere fleksibelt syn på, hvem man er, og hvor man hører til i verden. Det drejer sig ikke kun om at have tilknytning til et bestemt sted i verden og en bestemt gruppe (Roots), men det er muligt at have tilknytning til flere steder og grupper, som man har bevæget sig gennem (Routes). Dette syn indebærer bl.a., at man kan have tilknytning til flere steder i verden og gør således op med en snæver dansk, national opfattelse af, hvordan de unge flygtninge skal tilpasse sig danske forhold, før de kan realisere deres fremtidsdrømme.

I vores samtaler med de professionelle har de fremført, at de mange gange har fortalt de unge flygtninge om, hvordan det danske system fungerer, men de unge har svært ved at forstå og huske det, de har fået at vide. Set ud fra kritisk kulturteori kan det bl.a. skyldes, at de unge har et meget bredere verdensperspektiv med sig til Danmark ud fra et liv med erfaringer fra mange forskellige samfundssystemer og institutioner, hvor oplysninger om det danske samfunds indretning indgår i en bredere kontekst. Det styrker Kofoeds pointe om, at de professionelle må blive bedre til at medtænke et bredere verdensperspektiv i deres vejledning af de unge, når de skal have hjælp af systemerne til at realisere deres fremtidsdrømme.

DE UNGE FORTÆLLER, AT DE SYNES,
DE FÅR FOR LIDT PENGE, 3.000- OM MÅNEDEN,
DET ER SLET IKKE NOK, OG DE SLIPPER OP
INDEN MÅNEDENS UDGANG.

UDDRAG, FELTNOTE

KNAPHED I ØKONOMI OG NETVÆRK

“De penge, vi får, er nok til mad, men ikke nok til tøj og andet”

(Ung, udsagn ved fremtidsværksted)

Økonomi var et fremtrædende tema på fremtidsværkstedet. Når de unge talte om deres mangel på penge, gav de ikke udtryk for at føle sig uretfærdigt behandlet i forhold til andre unge, men de talte snarere om et savn, en knaphed, der gjorde det svært at klare sig i hverdagen og endnu sværere at se fremtidsmulighederne. De unge omtalte selv deres knappe økonomi som en barriere for at lære det danske samfund at kende og for at komme til at klare sig selv i det danske samfund, og de unge oplevede (ligesom andre), at økonomi har betydning for mange af livets forhold.

Vi har ikke objektivt undersøgt regler, rammer og beløb for de uledsagede unge flygtnings økonomi, men vi forsøger at forstå, hvordan de unge oplever deres økonomi. Økonomi har både objektive og subjektive dimensioner: 1000- kr. er objektivt set 1000- kr., men 1000-kr. kan opfattes meget forskelligt, som få eller mange penge alt efter, hvor mange penge man har, og hvor mange øvrige ressourcer (fx i form af netværk) man har adgang til. Et svensk studie viser, at anbragte børn og unge generelt har ringere adgang til samfundsressourcer som penge og støtte til f.eks. skole end ikke-anbragte børn og unge (Sallnäs, Wiklund & Lagerlöf, 2010), og de uledsagede flygtninge børn og unge har oveni andre grundvilkår. En vigtig forskel på de to grupper er, at danske anbragte unge, selvom de måske kommer fra socialt belastede vilkår, og selvom de ikke bor hjemme hos deres forældre, i de fleste tilfælde alligevel har nemmere adgang til andre ressourcer end de offentlige ydelser. De har i de fleste tilfælde en eller anden grad af kontakt med deres forældre og netværk, som i et eller andet omfang kan hjælpe dem med lidt ekstra penge, tøj, en tur i biografen, kontakt til en bekendt med mulighed for et fritidsjob osv.

De uledsagede unge flygtninge har forældre langt væk i Afrika, Mellemøsten, Afghanistan osv., der ikke har mulighed for at spæde den unges økonomi op med lidt tilskud hjemmefra. De unge uledsagede flygtninge er derfor ekstra økonomisk isolerede og udsatte: de har i de fleste tilfælde ikke andre indtægter end pengene fra kommunen.

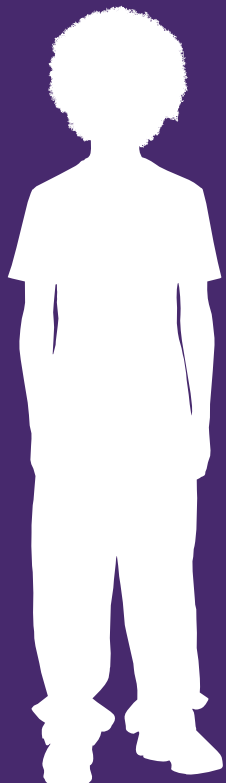
De unge beskriver, at de har en meget stram økonomi til daglig, som stiller store krav til deres evner til at få pengene til at slå til, og som forhindrer dem i at gøre en række ting: De unge oplever f.eks., at de mangler penge til pleje af netværk, til daglige behov som mad og tøj og penge til at tage på virksomhedsbesøg, der kunne være med til at realisere deres drømme om et liv som arbejdende, selvforsørgende borgere i Danmark. Dette udfoldes i kapitel 6 om Skole, uddannelse og fremtidsdrømme. Vi så ikke de unge som passive ofre i deres knaphedssituation, men derimod unge som forholder sig aktivt og kreativt til de vilkår, de har som gruppe og individer i samfundet, også med humor:

“Der er en af de unge, som beder Mohammed om et stykke køkkenrulle: han sidder lige ved siden af rullen. Han giver vedkommende et stykke papir og siger: 10 kr., tak, og griner. Han vil gerne købe en iPhone og en knallert og det er dyrt, siger han, så han må jo tjene penge på en eller anden måde.”

(Uddrag, feltnote)

De unge fortalte, at det var svært at få pengene til at slå til i hverdagen, og sidst på måneden havde de tit ikke flere penge. De havde som regel allerede lånt og skyldte i forvejen, og det var ikke let at låne, når man ikke kunne betale tilbage. De manglede alle penge, men de fortalte, at de hjalp hinanden, så godt de kunne. Det betød, at de ofte havde svært ved at have penge til mad sidst på måneden, og deres tøjbeholdning var yderst beskedne. Vi har været med de unge på indkøb, og det var kun de billigste grøntsager og i små mængder, der var råd til, og vi har set i deres garderobeskabe med yderst beskedne tøjbeholdninger. Den knappe økonomi havde også betydning for de unges muligheder for at have et netværk, for de manglede penge til transport, hvis de ville besøge venner udenfor rækkevidde af det buskort, kommunen havde givet dem, og de havde ikke råd til gaver ved f.eks. fødselsdage.

Vores iagttagelser af, hvordan de unge reflekterede over, hvordan de kunne få pengene til at slå til, kan perspektiveres af en dansk undersøgelse af, hvordan fattige danskere løbende tilsvarende tænker over

deres situation og udvikler coping-strategier, der har to sigter: at få pengene til at slå til - og at beherske det stress, som den økonomiske knaphed påfører den fattige (Ejrnæs, Elm Larsen og Müller, 2013). Undersøgelsen peger på, at "Når det gælder muligheden for at få job, er specielt kulturel og social kapital vigtig" (ibid. s. 109). Fattige mennesker uden uddannelse og netværk har færre kræfter, dårligere netværk og ringere udsigt til at søge jobs - og de unge uledsagede flygtninge er ramt af de samme mekanismer.

De unges hverdagsperspektiver peger også på, at deres oplevelse af knaphed ikke kun handler om de knappe økonomiske ressourcer, men også om en almen følelse af at leve på det offentlige nåde og være overladt til sig selv i et fremmed land med usikre fremtidsudsigter og dermed ringe muligheder for selv at kunne forbedre sin situation, samtidig med at nogle af de unge beskriver oplevelser, hvor fremmede mennesker i det offentlige rum beskriver dem som nogle, der lever på nas.

De unges alder (16-19 år) betyder, at de også deler andre unges drømme og vanskeligheder, og deres bestræbelser kan derfor også ses som genkendelige udtryk for unges bestræbelser på at blive voksne, men på nogle særligt svære vilkår, der gør det ekstra svært for dem at se de næste skridt på en vej ind i fremtiden som voksne i Danmark.

AT KENDE SIT STED OG SIN VERDEN

De unge udtrykte ønsker om at komme ud og lære Danmark at kende udover bostedet og den daglige transport til og fra sprogskole. De fortalte om manglende penge til transport til at besøge venner udenfor det trafikområde, de har kort til. De havde f.eks. venner og familie i Jylland, som de ikke havde råd til at besøge, og de havde heller ikke råd til gaver, så de var tit nødt til at sige nej tak, når de blev inviterede til fødselsdage.

De unge ville også gerne lære deres lokalsamfund at kende, og de udtrykte ønske om at blive præsenteret for byen Roskilde og dens muligheder.

De ville gerne møde lokale unge danskere, og de ville i det hele taget gerne møde danskere. Et højskoleophold kunne være en mulighed for at lære jævnaldrende danskere at kende, og vi mødte enkelte unge flygtninge, som fortalte, at de med succes havde været på højskole, hvor de havde knyttet forbindelser til jævnaldrende danskere. Nogle af de unge i forskningsprojektet fortalte, at det var en

barriere mod højskoleophold, at kommunen ikke kunne garantere, at de kunne flytte tilbage til det samme bosted med deres vante venner efter et højskoleophold, og det kunne få de unge til at sige nej tak til et tilbud, de ellers gerne ville benytte sig af.

Vores indtryk af de unges hverdag var, at de i stort omfang var på deres bosted, i sprogskole eller på vej frem eller tilbage mellem de to steder, og at de havde et ret dårligt kendskab til deres lokalområde og til Danmark, og det gjaldt både samfundsforhold og geografi.

Ved enkelte lejligheder kom emnet opholdstilladelse på banen, og her viste de unge især frustration over, at de ikke oplevede at få hjælp til at få deres familier ført til Danmark fra de professionelle omkring dem. Specielt i værkstederne var det et stærkt budskab fra de unge, at de savner deres forældre til at støtte dem i processen med at være en ung på vej mod et voksenliv.

OPSAMLING OG FREMTIDSPERSPEKTIVER

Det er et paradoks, at samtidig med, at de unge, de professionelle og systemerne deler ønsket om at få de unge videre på vejen til et liv som selvforsørgende samfundsborgere, så er der en række barrierer på vejen, som i vidt omfang bundet i de samme systemer, der ønsker at hjælpe de unge. Det er dels strukturelle barrierer i form af økonomi, regler og organisering af institutionerne, dels at de herskende institutionelle logikker ser ud til at rammesætte de unges hverdagsliv på nogle særlige måder.

Fremtidsperspektiver for de professionelles og systemernes arbejde med de unge kunne derfor være, at man arbejder mere målrettet og systematisk med at inddrage de unges perspektiver i de professionelles og institutionernes arbejde med henblik på at styrke de unges netværk, så de får lettere adgang til andre verdener, der kan styrke deres sociale kapital. Det vil kræve, at systemerne udvikler systemempati og -fleksibilitet, hvor beslutninger i højere grad tager udgangspunkt i de unges individuelle drømme og forudsætninger.

KAPITEL 6:

SKOLE, UDDANNELSE OG FREMTIDSDRØMME

Feltarbejdet på bostederne og værkstederne med de unge havde som nævnt fokus på de unges hverdagsliv, dvs. det liv de lever her og nu. Vores materiale viser, at de unges fremtidsdrømme og -planer er en stor del af dette hverdagsliv. Deres håndteringsstrategier, dvs. de måder de håndterer deres hverdagsliv her og nu, og de overvejelser (kritikker, undringer, vurderinger osv.) om det liv de lever, er tæt forbundet til de forestillinger og ønsker de har til deres fremtidige liv. I dette afsnit ser vi nærmere på, hvilken rolle skole og uddannelse spiller i de unges hverdagsliv og fremtidsdrømme. De unges holdninger til skole og uddannelse kommer eksplicit til udtryk i de unges mange udsagn om skole, og de kommer implicit til udtryk i mange af de refleksioner de unge i øvrigt gør sig om deres hverdagsliv og fremtidsdrømme. Vi har ikke selv lavet feltarbejde på skolen og har kun ganske korte glimt af skolen og det liv, de unge lever dér. Derfor er vores viden om de unges tanker om skolen (som nævnt i kapitel 1) alene baseret på det, de har fortalt os.

DET STØRSTE ØNSKE JEG
HAR, DET ER AT GÅ I SKOLE,
FÅ UDDANNELSE, FÅ ET GODT
ARBEJDE, FÅ STYR PÅ MIT LIV.
UDDANNELSE OG GODT JOB
ER UDGANGSPUNKTET FOR AT
FÅ ET GODT JOB

UNG, UDSAGN VED
FREMTIDSVÆRKSTEDET

Feltarbejdet på bostederne og værkstederne med de unge havde som nævnt fokus på de unges hverdagsliv, dvs. det liv de lever her og nu. Vores materiale viser, at de unges fremtidsdrømme og -planer er en stor del af dette hverdagsliv. Deres håndteringsstrategier, dvs. de måder de håndterer deres hverdagsliv her og nu, og de overvejelser (kritikker, undringer, vurderinger osv.) om det liv de lever, er tæt forbundet til de forestillinger og ønsker de har til deres fremtidige liv.

I dette afsnit ser vi nærmere på, hvilken rolle skole og uddannelse spiller i de unges hverdagsliv og fremtidsdrømme. De unges holdninger til skole og uddannelse kommer eksplicit til udtryk i de unges mange udsagn om skole, og de kommer implicit til udtryk i mange af de refleksioner de unge i øvrigt gør sig om deres hverdagsliv og fremtidsdrømme. Vi har ikke selv lavet feltarbejde på skolen og har kun ganske korte glimt af skolen og det liv, de unge lever dér. Derfor er vores viden om de unges tanker om skolen (som nævnt i kapitel 1) alene baseret på det, de har fortalt os.

NETVÆRK OG UNGDOMSLIV

"Jeg drømmer om at gå i en skole kun for unge."

(Ung, udsagn ved fremtidsværksted)

"Jeg drømmer om at gå i skole med danskere."

(Ung, udsagn ved fremtidsværksted)

De fleste af de unge, som indgår i projektet, går på sprogskole. Her går de sammen med andre unge og voksne i skole mellem 3 og 5 dage om ugen, og en stor del af deres

hverdagsliv udspiller sig der. De unge går på sprogskolens ungeafdeling, hvor de går sammen med andre unge fra hele verden, som er mellem 15 og 25 år.

De unge beskriver, at de drømmer om at gå i skole med jævnaldrende og ikke som nu, hvor de går i skole med både jævnaldrende og med andre, som de opfatter som meget voksne. Selv om der er en ungeafdeling på det sprogcenter, de går på, er aldersspredningen så stor, at de giver udtryk for at de har svært ved at identificere sig med nogle af de andre kursister. Ønsket om at gå i skole kun med unge kan læses som et ønske om at få adgang til et ungdomsmiljø på uddannelsen, som også kan give adgang til et ungdomsliv, der rækker ud over skolen med fester og venner. Desuden har det betydning, at de unge kan identificere sig med deres klassekammerater: at de kan spejle sig i andre, som står over for valg af uddannelse, og som (endnu) ikke har etableret familie. De unge beskriver, at de har meget fritid og ikke så meget at lave, som opleves meningsfuldt. Det er tydeligt, at de venskabter, som de unge trods alt danner på skolen, er meget betydningsfulde for unge, og at de er med til at skabe relationer som rækker ud over det bosted, de bor på.

Samtidig er det også et stærkt ønske blandt mange af de unge at gå i skole med danske unge. Dette ønske læser vi som en reaktion på og utilfredshed med, at sprogskolens elever næsten alle er relativt nyankomne i Danmark. Ønsket om at gå i skole med danskere kan forstås i lyset af, hvor vanskeligt det i det hele taget er for de unge at lære danske unge at kende: en vanskelighed som understøttes af, at sprogskolen ligger på sin egen matrikel, hvor der er langt til de mange uddannelsesinstitutioner, som ellers ligger i Roskilde.

Når de unge forklarer, hvorfor de gerne vil gå i skole med danskere, handler det først og fremmest om en forestilling om, at det vil være lettere at lære dansk, hvis de får mulighed for at tale med unge, der har dansk som modersmål. De udtrykker alle et stort ønske om at blive gode til dansk: De anser dansk for at være afgørende for deres deltagelse i det danske samfund i bred forstand, og omvendt beskriver de deres utilstrækkelige dansk kundskaber som en barriere for deltagelse i uddannelse og job og for at forstå og deltage i det land, de nu bor i. På den måde bliver det danske sprog en markør for muligheden for ligeværdig deltagelse i samfundet og de (i deres egne øjne) utilstrækkelige dansk kundskaber bliver et symbol for den isolation fra omverdenen, som de oplever.

Som nævnt i afsnittet om netværk kan de unges ønske om at gå i skole med danske unge også læses som et ønske om et netværk i bredere forstand. Mange af de unge beskrev et ønske om at lære den by og det land, de lever i, bedre at kende, og at forstå kulturen, uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet. I det lys bliver det at gå i skole med danskere en måde at få indsigt i danske forhold, at få adgang til et netværk, der kan udgøre en ressource i den komplicerede proces det er at tage uddannelse og skabe sig et voksenliv, og som kan bidrage til oplevelsen af at høre til i Danmark.

JEG KUNNE TÆNKE MIG MERE UNDERVISNING I FRITIDEN MATEMATIK OG KEMI, MERE HJÆLP TIL DANSK I FAGET

UNG, UDSAGN VED
FREMTIDSVÆRKSTED

SPROG OG FAG

Da vi besøgte de unge på bostedet var der flere af de unge, der brugte tid på lektier, og som enten hentede hjælp hos hinanden eller hos os til det, de ikke forstod. Ved fremtidsværkstedet sagde en af de unge, at han drømte om at få hjælp til lektier i fritiden, og han forklarede, at det var svært at følge med i skolen. Der var mange ting han ikke forstod, og han fik ikke den hjælp han syntes han havde brug for. Han fortalte videre, at han drømte om at få undervisning i flere fag, sådan at fokus ikke – som nu – stort set udelukkende var på dansk sprog og kultur. De unge uddybede ikke denne pointe så meget, men vi ser en sammenhæng mellem dette ønske på den ene side, og på den anden side den utålmodighed og iver, som mange af de unge udtrykte i forhold til at komme i gang med en uddannelse og et voksenliv, hvor de kan være selvstændige og klare sig selv. Desuden kan det ses i sammenhæng med den frustration, som flere af dem udtrykker, over at deres hverdag ikke har tilstrækkeligt meningsfuldt indhold og at de spilder deres tid. Som en af de unge udtrykker det:

”Vi drømmer og ønsker, at vi fik flere udfordringer i vores liv. Nu er det hjem og skole og ikke nok udfordringer til at ruste os til fremtiden.”

(Ung, udsagn ved fremtidsværksted)

De unges hidtidige uddannelseserfaringer ser ud til at have betydning for, hvordan denne situation opleves. Nogle af de unge har gået i skole i mange år og har positive uddannelsesidentiteter, forstået sådan, at de er vant til at være dygtige i skolen. Disse unges uddannelsesforløb og faglige udvikling sættes på pause, og de placeres i

en uddannelseskontekst, hvor de kompetencer de har tilegnet sig i hjemlandet (fransk, arabisk, matematik osv.) dels ikke er relevant og dels ikke udvikles mens de går på sprogskolen. Andre unge har meget mere begrænset uddannelse fra deres hjemland, enten fordi de forlod landet i en tidligere alder, eller fordi de forlod uddannelses-systemet, fx til fordel for arbejde. De har ikke på samme måde en positiv uddannelsesidentitet eller oplevelsen af at blive bremsset i et eksisterende, positivt uddannelsesforløb. Men det betyder ikke, at deres utålmodighed er mindre: alle de unge, vi mødte, gav udtryk for ambitioner om at få en uddannelse, og her er dansk sprog blot en lille del af det, de skal lære. På den måde kan de refleksioner, som vi møder hos de unge – uanset om de har omfattende eller mere begrænsede uddannelseserfaringer – læses som udtryk for, at tiden på sprogskolen er ventetid, indtil de kan gå i gang med den uddannelse (og dernæst det arbejde), de egentlig ønsker at beskæftige sig med.

De unge er ikke meget specifikke eller detaljerede omkring, hvilken slags uddannelsesforløb de konkret kunne ønske sig, men vi læser ud af deres betragtninger nogle refleksioner, som også genfindes inden for forskning i sprogtilegnelse, hvor der peges på betydningen af at arbejde med sprog og fag samtidig. Internationalt er der mange erfaringer med at udvikle undervisning, som systematisk arbejder med flersprogethed og faglig læring samtidig, dvs. at eleverne både udvikler et fagligt sprog på majoritetssproget og på deres modersmål samtidigt – som en integreret del af den faglige læring (fx Collier & Thomas 2001, Horst 2003). I Canada har den internationalt anerkendte lingvist, Jim Cummins sammen med en gruppe lærere eksperimenteret med flersproget un-

dervisning, hvor elever brugte deres modersmål i undervisningen, også selv om læreren ikke selv mestrede sproget (for eksempler og begrundelse se fx Chow et al. 2008, Cummins et al. 2006, Thornwood Public School U.Å.). I en dansk sammenhæng har der været mindre fokus på udvikling af flersproget undervisning (se fx Kristjánsdóttir & Timm 2007, Horst 2017). Derimod har der særligt i 00'erne været fokus på dansktilegnelse. Her viste forsknings- og udviklingsprojekter, hvordan man kan arbejde med dansktilegnelse i den faglige undervisning (fx Laursen 2004), som en måde at styrke både elevens andetsprogstilegnelse og faglige læring samtidig. Selv om de unge ikke selv er så konkrete om, hvilken slags uddannelsesstilbud der kunne svare på deres behov, kan der være god inspiration at hente i disse forskningstraditioner (se desuden Thingstrup et al. 2017 og Pérez in prep.)

VERDEN VENTER

”Vi skal have støtte, vi skal tro på vores mål, at det kan opnås. Vi skal have støtte i vores drømme. I forbindelse med skolen havde vi værksteder, hvor vi fik snakket [med folk fra forskellige uddannelser]. Da vi kom hjem og vi talte om det, så sagde de nej nej det tager 4 år, medarbejderne. Vi skal tro på vores drømme og have støtte til at opnå dem. Det er et langtidsperspektiv, fordi det tager så mange år at nå sine mål.”

(Ung, udsagn ved fremtidsværksted)

Som nævnt ovenfor kan de unges ønsker om at lære sprog og fag samtidig ses i sammenhæng med deres mere langsigtede drømme om at uddanne sig og få et meningsfuldt arbejds- og voksenliv. De uddannelsesdrømme, de fortalte os om, spændte fra frisør og mekaniker til pilot og ingeniør, og de var forbundet til drømmen om at blive selvstændig, etablere en familie og have et godt liv. På den måde peger uddannelsesdrømmene langt ud i fremtiden og kan ses som en måde at have en retning og et perspektiv for de daglige aktiviteter, også selv om drømmene kan ændre sig undervejs.

Nogle af de unge vidste godt, at der var en lang vej til deres drømmeuddannelse: Dels drømte flere af dem om relativt lange uddannelser, og dels manglede nogle af de unge at fuldføre folkeskolen, selv om de aldersmæssigt var ældre, end de fleste er, når de fuldfører folkeskolen. En af de unge drømte om at blive sygeplejerske. Hun havde undersøgt, hvordan vejen dertil kunne blive så tidsmæssigt overkommelig som muligt, og hvad den mest

direkte vej var til at komme i gang med at beskæftige sig med sin faglige interesse, dvs. hvordan hun kunne komme i gang med sit fag uden at skulle rundt om en gymnasieuddannelse eller lignende. Som en del af hendes plan havde hun undersøgt, hvordan hun kunne få merit for tidligere uddannelser. Det er den slags planer, som er nødvendige for, at det opleves som praktisk muligt for mange af de unge at tage en længere uddannelse. Det kræver dog, at den unge får grundig uddannelsesvejledning, fordi det kræver et grundigt kendskab til uddannelsessystemet og de forskellige veje, der kan føre til den ønskede uddannelse.

Andre af de unge talte om uddannelser, de havde drømt om at tage, men som de havde opgivet igen, fordi tanken om, hvor gamle de ville være når de var færdige, var uoverskuelig for dem: Ikke alene skulle de afslutte danskuddannelsen, men de skulle også gennemføre folkeskolen, før de kunne gå i gang. De unge fortæller, at studievejledere og andre voksne omkring dem er afgørende for, hvor overkommelig vejen til en uddannelse er. Nogle af de unge fortalte, at de havde mødt voksne, som mente at den uddannelse de drømte om var for lang eller at det var urealistisk, at de kunne gennemføre den. De beskrev det som demotiverende for dem, at de voksne ikke støttede deres drømme. Den iagttagelse er beslægtet med analyser hos Kofoed [1998]. I et studie af modtageundervisning for sent ankomne unge viser Kofoed, at studievejledere og lærere forsøger at introducere ”realisme” (Ibid. s. 34) i de unges fremtidsplaner, ved at lede dem i

retning af kortere og/eller mere overkommelige uddannelser, end dem de i første omgang drømmer om. Kofoed peger på, at drømmene for de unge fungerer som drivkraft, og at realismen virker demotiverende, fordi "der sættes spørgsmålstejn ved det der driver de unge frem" (Ibid. s. 37). Her anskuer lærere og studievejledere drømmen som et simpelt mål, de unge skal have hjælp til at opnå (eller forkaste, hvis den er urealistisk). I stedet kan et alternativ være, at lærere og studievejledere støtter de unge i drømmen og i den afsøgning (af identitet, fremtidsmuligheder osv.), som den repræsenterer, og den energi, som den indeholder. I den proces kan det være, at de unge lærer nyt om sig selv og om arbejdsmarkedet, som fører til, at de ændrer drøm, eller det kan være at de udvikler nye (studie)strategier som gør, at drømmen alligevel ikke forekommer urealistisk.

Andre af de unge drømte om kortere uddannelser eller om erhvervsuddannelser. En drømte fx om at blive mekaniker lige som sin far. Ud over undervisning i de fag, han skulle bruge i sin videre uddannelse ønskede han også at få praktiske erfaringer med mekanikerfaget i form af et fritidsjob eller et praktikforløb. Han beskrev, at han af sin sagsbehandler blev sendt i praktik forskellige steder, bl.a. i supermarkeder, på trods af at han oplevede, at det ikke var relateret til det arbejde, han drømte om, men oplevedes frustrerende spil af tid. Denne form for praktik kan ses som en afspejling af en udbredt politisk og folkelig forestilling om, at det at få arbejdsmarkedskendskab og lære om dansk arbejdsmarkedskultur er vigtigt, uanset hvilke slags jobs man opnår dette i. Det kan (som nævnt i kapitel 5) læses som udtryk for en forestilling om 'dansk arbejdsmarkedskultur' og 'arbejdsmarkedskendskab' som abstrakte størrelser, som ikke

er knyttet til specifikke jobs eller brancher, men som man kan få kendskab til hvor som helst. Den forestilling er på flere måder beslægtet med den ligeledes udbredte forestilling om, at man skal lære dansk sprog før man kan lære fagligt indhold. For det første fordi indholdet betragtes som værende mindre betydningsfuldt (arbejdskultur er – lige som sprog – en abstrakt kompetence i denne anskuelse). For det andet fordi de unges mulighed for at tage hul på den uddannelse og det voksenliv, de drømmer om, udskydes og de placeres i en venteposition. For det tredje fordi det er det danske (sprog og kultur) der ansues som det vigtige, hvorimod erfaringer, kompetencer, viden og drømme som de unge har med sig fra andre steder, ikke betragtes som vigtige ressourcer. Lige som med sprog vil vi argumentere for, at dansk arbejdsmarkedskultur er forskellig afhængigt af hvor den udspiller sig (der er fx forskel på arbejdskulturen på et mekanikerværksted, en folkeskole og et hospital), og i de tilfælde hvor de unge har (mere eller mindre konkrete) uddannelses- og arbejdsdrømme kan det være betydningsfuldt for de unge at få erfaring med de brancher, de drømmer om. Og nok så vigtigt kan det samtidig støtte de unge i at etablere netværk inden for de fag, de orienterer sig imod, hvilket kan være afgørende for muligheden for at få praktikpladser og kendskab til de muligheder og genveje, der skal til for at opnå drømmen. Sådan et netværk er vigtigt for alle unge, men særligt for uledsagede unge, der som nævnt ofte vil have begrænset netværk.

Alle de unge ønskede som nævnt at uddanne sig, men mange af de unge var usikre på, hvad de ønskede at uddanne sig til. De ønskede at få mulighed for at afsøge og afprøve forskellige muligheder. Som en ung sagde ved et værksted:

JEG KUNNE GODT TÆNKE MIG AT PRØVE FORSKELLIGE TING, UDLEVE DRØMME, FX: JEG ØNSKER AT BLIVE FRISØR, [OG KUNNE GODT TÆNKE MIG] AT KOMME UD OG PRØVE OM DET ER NOGET FOR MIG.

UNG, UDSAGN VED
FREMIDSVÆRKSTED

unge har det (som også vist i de øvrige kapitler) betydning, at deres netværk i Danmark er relativt begrænset. Derfor har de færre muligheder end de fleste andre unge for at tale med andre, som er inden for den branche de overvejer, eller at afprøve om det er noget for dem. Derfor står de unge i en situation hvor de efterlyser mere hjælp til afsøgningsprocessen.

Selv om de unge har travlt med sprogskole og med at etablere en hverdag har de også blikket rettet mod fremtiden og tænker over, hvad de kunne tænke sig at blive. Det er for de fleste unge en stor og vanskelig beslutning, men for disse

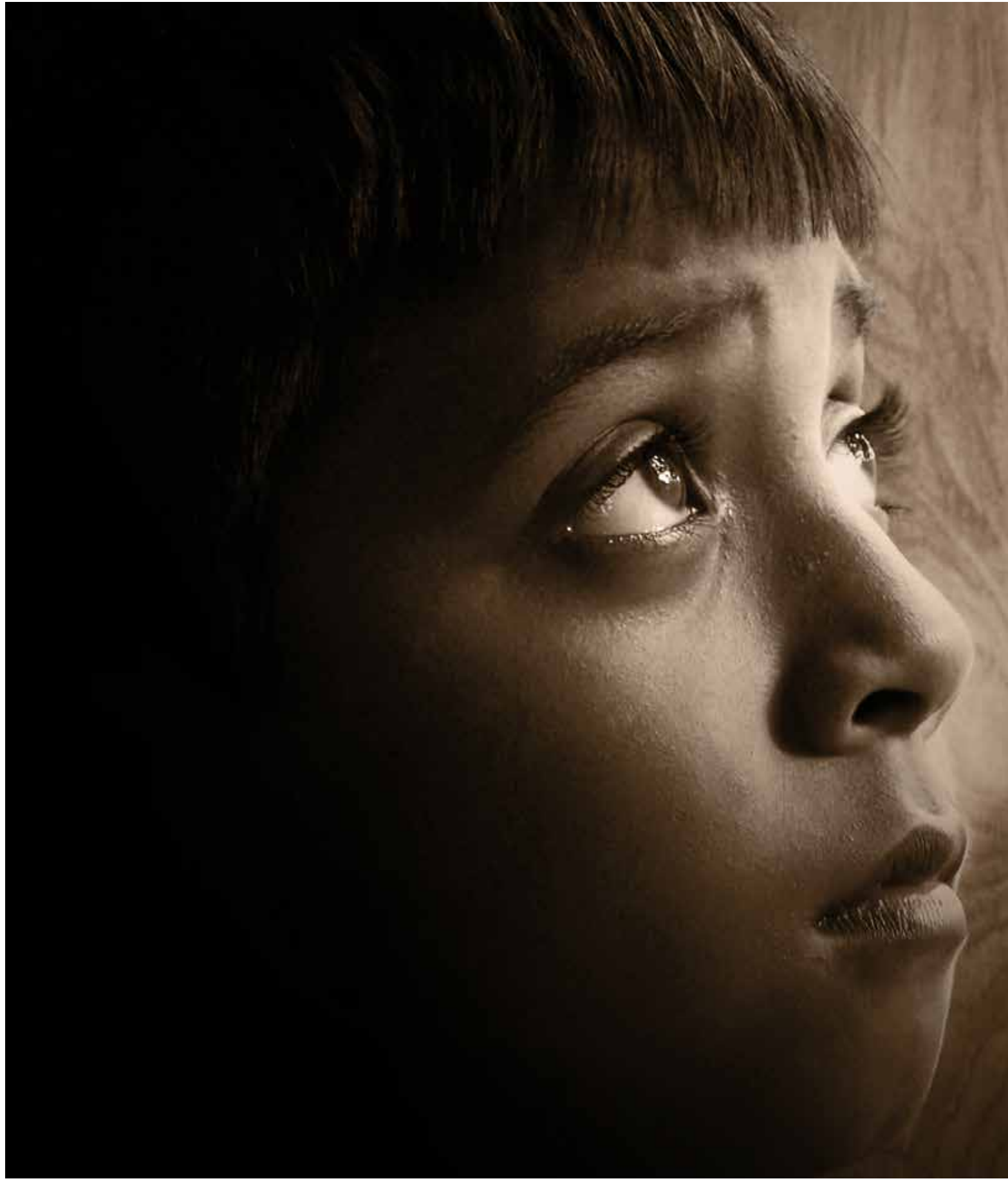
OPSAMLING OG FREMTIDSPERSPEKTIVER

Med udgangspunkt i vores undersøgelse af de unges perspektiver på deres hverdagsliv peger vi på, at de unge har behov for uddannelse, som tager højde for det sted, de er i livet og i verden, dvs. uddannelse som tager højde for deres alder, deres erfaringer og deres geografiske forbindelser og forankringer. Det betyder for det første, at de har behov for et uddannelsesmiljø med andre unge og med danskere. Vi kan dog ikke umiddelbart pege på, at det bedste for de unge ville være at blive spredt og gå på ordinære uddannelser, for så ville de ikke få den støtte til at lære sprog og fag samtidig, som de har behov for. I så fald ville det kræve at uddannelserne i højere grad udvikler tilbud, som tager højde for de unges sprogtilegnelsesproces, støttebehov og rettigheder (Holmen 2006, Horst 2017).

Det betyder for det andet, at de unge har behov for at kunne gå i gang med uddannelse samtidig med at de lærer dansk sprog. Tilsvarende er det vigtigt, at de unges arbejdsmarkedserfaringer ikke alene har form af praktikforløb, der har som mål at give kendskab til det danske arbejdsmarked i almindelighed, men at de giver de unge erfaringer med konkrete arbejdsområder, som opleves som relevante for de unge. Det kan samtidig give de unge adgang til noget af det netværk, som ofte er afgørende for at de unge får adgang til praktikplads osv.

Nogle af de unge drømte om lange uddannelser. Det er altså ikke for alle en god løsning at komme hurtigt ud på arbejdsmarkedet, selv om uddannelse kan virke uoverskuelig, fordi de uledsagede unge ofte er ældre end andre unge, der befinder sig samme sted i uddannelsessystemet. Lige som alle andre unge har de brug for selv at have indflydelse på job- og uddannelsesveje.

Det ser ud til at være en gennemgående tendens, at de unge befinder sig i en venteposition med hensyn til uddannelse, og at denne venteposition hænger sammen med det, man kunne betegne som et nationalt bias. Dermed mener vi, at der er uforholdsmæssigt meget fokus på dansk sprog og kultur: Dansk sprog og kultur skal tilegnes før de kan komme i gang med at tilegne sig det faglige. Et alternativ kunne være, at sprog og kultur var noget de unge lærte om samtidig med at de lærte fag. En anden betydning, som det store fokus på dansk sprog og kultur er, at de øvrige erfaringer og drømme, som de unge har, ikke systematisk bliver betragtet som relevante, og som nogle der kan bygges ovenpå i uddannelsessystemerne. Derfor starter de unge i en vis forstand forfra i deres uddannelsesforløb, når de møder det danske uddannelsessystem. Det sker selv om de har en alder hvor de er på tærsklen til et voksenliv, og selv om de er utålmodige efter at komme i gang med voksenlivet. I den forstand kan deres uddannelsestid betragtes som ventetid, fordi de unge venter på at kunne komme i gang med det, de opfatter som det egentlige.

DEL 3

KONKLUSION OG FREMTIDS- PERSPEKTIVER

DENNE DEL PRÆSENTERER PROJEKTETS KONKLUSIONER
OG PEGER PÅ PERSPEKTIVER, DER KAN KVALIFICERE DET
FREMTIDIGE ARBEJDE MED ULEDSAGEDE FLYGTNINGEBØRN
OG -UNGE.

KAPITEL 7:

KONKLUSION - MELLEM MIDLERTIDIGHED OG MYNDIGHED, VENTETID OG DRIVKRAFT

I dette kapitel samler vi op på analyserne i de foregående kapitler. Tilsammen peger vores analyser på fire hovedpointer, nemlig de unges liv som præget af ventetid og isolation; tilstedeværelsen og betydningen af et nationalt bias; forholdet mellem systemperspektiv og hverdagslivsperspektiv; og vigtigheden af at lytte til de unge som vej til myndiggørelse.

VENTETID OG ISOLATION

Som vi har set i de tidligere afsnit, er der på nogle punkter et misforhold mellem de unges drømme og bestræbelser på den ene side og på den anden side de forestillinger om deres behov, de møder, blandt andet i uddannelsessystemet og i den kommunale forvaltning. Det handler især om, at de unge udtrykker en stærk længsel efter at beskæftige sig med noget, der opleves meningsfuldt og som peger ud i fremtiden, m.a.o. at tage hul på et voksenliv, mens de institutionelt stilles over for krav, der opleves som meningsløse i forhold til de ambitioner.

Som vi har vist i de foregående kapitler, står de unge i mange henseender i en venteposition: de kan først komme i gang med en egentlig uddannelse, når de har gennemført sprogskolen, og de kan ikke få fritidsjob, fordi de skal have praktikpladser, som de ikke selv bestemmer hvor skal være. Deres spinkle netværk betyder, at de har begrænsede muligheder for at få hjælp fra ressourcepersoner uden for kommunen og skolen, og at deres begrænsede indtægt derfor skal række langt. Desuden betyder deres spinkle netværk, at de har færre muligheder end mange andre unge for at få adgang til praktikpladser, lærepladser eller lignende. Samtidig betyder de unges begrænsede økonomiske råderum, at det er vanskeligt for dem at dyrke og udvikle yderligere netværk. Vi ser altså en ond cirkel mellem mangel på netværk og mangel på økonomiske ressourcer.

Ud over at deres arbejde henimod et selvstændigt voksenliv i en vist forstand står på standby, beskriver de unge også en isolation: Flere af de unge siger (som tidligere nævnt), at de savner danske venner, både jævnaldrende og ældre, som kan udgøre et netværk, og som kan hjælpe med at overvinde følelsen af at være fremmed i det land, de nu bor i. Følelsen af at være fremmed hænger for nogle af de unge sammen med en følelse af at se anderledes ud, men også af ikke at kende den by og det land, de bor i. Det er simple ting, de unge selv peger på, fx en bus, så de kan køre rundt i landet sammen med pædagoger fra bostedet, lektiehjælp, højskoleophold og danske klassekammerater.

NATIONALT BIAS

Ventetiden eller midlertidigheden ser ud til at hænge sammen med den måde, de unge støttes – eller ikke støttes – i deres overgange. De unge står i en særlig situation, hvor de på en gang står over for en overgang til voksenlivet og en overgang til Danmark, og meget af den støtte, de modtager, og de krav, de mødes med, retter sig primært mod den ene eller den anden af de to overgange. Derimod tager støttetiltagene sjældent højde for dem begge. Derfor opleves nogle af støttetiltagene og mange af kravene af de unge som utilstrækkelige eller direkte hæmmende. Samtidig er de unge (uanset om de er mindreårige eller over 18 år, og uanset om de har opholdstilladelse med henblik på varigt ophold eller midlertidigt beskyttelsesbehov) afhængige af det kommunale system. Det betyder på den ene side, at de får tilbudt

hjælp, som er afgørende for, at deres basale behov bliver varetaget, men det betyder på den anden side også, at de skal forstå og håndtere nogle komplekse systemer og er afhængige af myndigheders beslutninger. Det er de i et andet omfang end de fleste af de unge, som vokser op med deres forældre, hvilket også betyder, at de på godt og ondt i nogen grad mødes af standardiserede håndteringer af deres forskelligartede behov. De er derfor i en vis forstand umyndige, og det er blandt andet i det lys, vi kan forstå den stærke længsel, som mange af de unge udtrykker efter at blive voksne, selvstændige og klare sig selv, uden at være afhængige af nogen.

SYSTEMPERSPEKTIVER OG HVERDAGSLIVSPERSPEKTIVER

Som nævnt flere gange, har projektet haft fokus på de unges hverdagslivsperspektiver, dvs. deres perspektiver på og strategier i det hverdagsliv de lever her og nu i Danmark. Vi har løbende drøftet vores fund med praktikere, som arbejder med uledsagede unge (både praktikere fra de unges kommune og fra andre kommuner og institutioner). Under disse drøftelser har nogle af praktikerne anfægtet sandhedsværdien af nogle af de unges udsagn, og peget på, at man kunne forstå de unges liv på nogle andre måder, eller at der var forhold, som de unge havde udeladt, når de talte med os: Forhold som gjorde, at deres situation ikke var helt så dystre, som den de havde tegnet for os. Andre pegede på, at de unge tilsyneladende ikke havde forstået det system og de regler, som de var en del af.

Det er givetvis rigtigt, at de unges situation kan betragtes i et andet lys, og at der er betydningsfulde forhold, som vi ikke gennem projektet har fået indsigt i. Det skyldes primært, at vores projekt metodisk har interesseret sig for de unges perspektiver. Det betyder, at vi ikke har eftersporet faktuelle oplysninger i ret høj grad, men at vi har interesseret os for den måde, hverdagen opleves af de unge og af meningsammenhænge, de unge selv skaber (se fx Canger 2008 for en diskussion af denne tilgang). Desuden har vi undersøgt de unges erfaringer på nogle særlige måder, nemlig ved (særligt i fremtidsværkstedet) at spørge til de unges kritikker og ønsker, snarere end fx de ting, som de var tilfredse med, hvilket også former den slags svar vi har fået fra de unge.

Vi tager ikke her stilling til sandhedsværdien af de unges udsagn og anfægter ikke, at de unge måske kan have glæde af at forstå de kommunale og statslige systemer bedre. Men vores pointe er en anden, nemlig at det er vigtigt at interessere sig for de unges liv ikke kun fra et systemperspektiv men fra et hverdagslivsperspektiv. Hverdagslivsperspektiverne går på tværs af kommunale forvaltninger, institutioner og steder, og de er de unges måder at skabe deres egne forbindelser og individuelle meningsfuldhed

i et komplekst liv, som udfolder sig på tværs af systemer, lande og livsperioder.

Ved at se nærmere på de unges perspektiver på deres hverdagsliv kan man få indsigt i, hvilken betydning systemernes logikker og organiseringer har for de unge, fx at de både er underlagt serviceloven (med dens intentioner om at beskytte børn og unge og støtte deres udvikling) og udlændingeloven (som betyder at de fleste af de unge lever i en form for midlertidighed og med en vis grad af uvished om deres opholdsstatus). Denne indsigt er betydningsfuld, fordi den kan give nye og – måske – overraskende indblik i, hvad systemerne betyder for de unges hverdag, og nye ideer til, hvordan de unge bedst kan støttes.

AT LYTTE TIL DE UNGE: FRA MIDLERTIDIGHED TIL MYNDIGGØRELSE

I forbindelse med fremtidsværkstedet pegede flere af de unge på, at det at have mulighed for at fortælle frit om deres liv, deres ønsker og kritikker, var betydningsfuldt: Det gav luft og det gav håb, sagde de. Disse udsagn peger på, at det er betydningsfuldt at skabe rammer, hvor de unge kan reflektere over og berette om deres liv, sådan som de selv opfatter det og ud fra de hverdagslige logikker og sammenhænge, som de oplever, og at alle slags iagttagelser og kommentarer er tilladte, også selv om de i nogen grad overskrider eller kolliderer med de systemlogikker, som de professionelle, der skal hjælpe de unge, nødvendigvis må forholde sig til.

De unges hverdagslivsperspektiver kan anskues som udtryk for orienteringer og drømme, som det er vigtigt at de voksne omkring de unge er undersøgende omkring og støtter op om. Det skyldes, at de unges perspektiver udgør en væsentlig drivkraft og er en ressource for de unge, når de skal håndtere deres komplekse livssituation og etablere et selvstændigt voksenliv og en voksenidentitet. Hvis de unge skal etablere myndighed over deres eget liv, er det afgørende, at de tages alvorligt som individer, der har forskellige erfaringer, behov og ønsker. Det er vigtigt, at de kritikker og ønsker, de unge har for deres liv, anskues som en ressource for deres eget liv og for den kommunale praksis, blandt andet ved at udgøre et kritisk perspektiv på nationale og globale praksisser og forståelser, som systemerne kan lære af. Derfor er det vigtigt, at der på kommunalt plan arbejdes med de unges hverdagsperspektiver og hverdagslogikker, også selv om de ikke umiddelbart kan realiseres. Derved kan de unge og de professionelle i højere grad få et reelt samarbejde om de unges nutid og fremtid.

LITTERATUR

- Abu-Lughod, L. (1996): Writing against Culture. I: Richard G. Fox (red.): Recapturing Anthropology: Working in the Present. School of American Research Press 137-162
- Aytar, O., Brunberg, E., (2014): Social Work in a Center for Unaccompanied Children in Sweden Explored from the Perspective of the Rights of the Child. I: [ed] Jacobsen, G. (red.): Rights in the Nordic welfare states: Aarhus.: Aarhus University Press/ NSU Press; 2014.
- Benhabib, S. (2002): The Claims of Culture. Princetown/Oxford: Princetown University Press
- Benhabib, S. (2004): The Rights of others: aliens, residents and citizens. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bhabha, H. (1994): The Location of Culture. New York: Routledge.
- Brunberg, E, Borg, R, Fridström, C (red.)(2011): Ensamkommande barn – en forskningsöversikt. Malmö: Studentlitteratur.
- Børns Vilkår (2010): Høringssvar vedr. udkast til forslag til Lov om ændring af udlændingeloven og integrationsloven. Tilgængelig på: <http://www.bornsvilkar.dk/newsarchive/2010/09/~media/BV/pdf/H%C3%B8ringssvar%20fra%20B%C3%B8rns%20Vilk%C3%A5r%20vedr%20%20lovforslag%20om%20uledsagede%20flygtningeb%C3%B8rn%2008%2009%202010.ashx> tilgået 26. marts 2015
- Canger, T. (2008): Mellem minoritet og majoritet – et ikke-sted. Minoriserede unges biografiske fortællinger om uddannelse, normalitet og anderledeshed. Ph.d.-afhandling. Forskerskolen i Livslang Læring, Roskilde Universitetscenter.
- Chow, P., Z. Khan, Sastri, P., Shirashi, A., Leoni, L., Cohen, S. & Cummins, J. (2008): Elevers hjemmesprog: Ven eller fjende? I: Sprogforum, nr. 43.
- Collier, V.P. & Thomas, W.P. (2001): A National Study of School Effectiveness for Language Minority Students. Long-Term Academic Achievement. http://crede.berkeley.edu/research/llaa/1.1pdfs/1.1_01es.pdf
- Corsaro, W.A. (2009): Peer Culture. I: Qvortrup, J., W.A. Corsaro & M.-S. Honig (red.) (2009): The Palgrave Handbook of Childhood Studies. New York/Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cummins, J. (2000): Language, Power and Pedagogy. Bilingual Children in the Crossfire. Clevedon/Buffalo/Toronto/Sydney: Multilingual Matters
- Cummins, J., V. Bismilla, P. Chow, S. Cohen, F. Giampapa, L. Leoni, P. Sandu & P. Sastri (2006): ELL Students Speak for Themselves: Identity Text and Literacy Engagement in Multilingual Classrooms. https://www.researchgate.net/publication/255580913_ELL_Students_Speak_for_Themselves_Identity_Texts_and_Literacy_Engagement_in_Multilingual_Classrooms_1
- Dahler-Larsen, P. (2002): At fremstille kvalitative data. Syddansk Universitetsforlag
- Eide, K. & Hjern, A. (2013): Unaccompanied refugee children – vulnerability and agency. Acta Paediatrica, 102: 666–668
- Ejrnæs, M., Elm Larsen, J. og Müller, M. (2013): Fattigdom og overlevelsesstrategier. Dansk Sociologi 1/24 2013, s. 97-117.
- Frello, B. (2012): Kollektiv identitet – kritiske perspektiver. Frederiksberg C: Samfundslitteratur.
- Frontex (2010): Unaccompanied Minors in the Migration Process. Frontex, Risk Analysis Unit, Reference Nr: 18477, Warsaw. Tilgængelig på: http://www.childmigration.net/files/unaccompanied_minors_public_5_dec.pdf tilgået 16. marts 2015
- Gilroy, P. (1993): The Black Atlantic. Modernity and Double Consciousness. Harvard University Press.
- Gulløv, E. (2010): Feltarbejde blandt børn - metodologi og etik i etnografisk børneforskning. København: Gyldendal.
- Gulløv, E. (1999): Betydningsdannelse blandt børn. København: Gyldendal.
- Gulløv, E og Højlund, S, (2005) Materialitetens pædagogiske kraft, in (red, Larsen, C) Arkitektur, Krop og læring. København: Hans Reitzels Forlag.
- Hall, S. (1997): Old and New Identities, Old and New Ethnicities. I: A.D. King (red.): Culture, Globalization and the World-System. Contemporary Conditions for Representation of Identity. University of Minnesota Press.
- Holmen, A. (2006): Pædagogisk praksis. I: M.S. Karrebæk (red.): Tosprogede børn i det danske samfund. Hans Reitzels Forlag: København.
- Horst, C. (2017): På ulige fod. Etniske minoritetsbørn som skoleeksempel. Aarhus Universitetsforlag: Århus.
- Horst, C. 2003: Undervisning af tosprogede elever. Resultater fra Virginia P. Collier's og Wayne P. Thomas' længdeundersøgelser af tosprogede elever i USA. I: Horst, C. (red.): Interkulturel pædagogik. Flere sprog – problem eller ressource? Kroghs Forlag: Vejle.
- James, A. (2007): Ethnography in the Study of Children and Childhood. In: Atkinson, P., A. Coffey, S. Delamont, J. Lofland & L. Lofland (red.): Handbook of Ethnography. London/Thousand Oaks/New Delhi/Singapore: SAGE
- James, A. & A. Prout (1997): Preface to Second Edition. I: James, A. & J. Prout (red.): Constructing and Reconstructing Childhood. Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood. London/New York: Routledge Falmer

- Jensen, L. (2014): Beyond Britain. Stuart Hall and the Postcolonialization of Anglophone Cultural Studies. London/Lanham: Rowman & Littlefield.
- Järvinen, M. & Mik-Meyer, N. (2003): At skabe en klient. København: Hans Reitzels Forlag
- Kampmann, J. (2005): Det selviagttagelige barn, in Psyke og Logos, 25 (2), 516-536.
- Kofoed, J. (1998): Når drømmene driver. En undersøgelse af unge flygtninge i uddannelse. I: Heidi Graff Mortensen & Lene Poulsen (red.): Uddannelse og integration. En antologi om etniske minoriteter. FoU-publikation nr. 6. Undervisningsministeriet, Erhvervsskoleafdelingen.
- Kristjánsdóttir, B. & Timm, L. (2007): Tvetunget uddannelsespolitik – dokumentation af etnisk ulighed i folkeskolen. Nyt fra Samfundsvidenskaberne: Frederiksberg C.
- Laursen, H. (2004): Den sproglige dimension i naturfagsundervisningen – fokus på det flersprogede klasserum. Københavns Kommune – CVU København og Nordsjælland.
- Lee, N. (2001): Childhood and Society. Growing up in an age of uncertainty. Buckingham: Open University Press.
- Mallki, L. (1992): National Geographic: The Rooting of People and the Territorialization of National Identity among Scholars and Refugees. S. 24-44 i: Cultural Anthropology, vol 7, nr. 1: Space, Identity, and the Politics of Difference.
- Pérez, S. (in prep.): For sent? Undervisning af sent ankomne unge. Ph.d.-afhandling, Forskerskolen i Livslang Læring, Roskilde Universitet.
- Rasmussen, K. (2009): Om barndommens institutionalisering – og noget om dens affortryllelse. I: Susanne Højlund (red.): Barndommens organiseringer – i et dansk institutionsperspektiv. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.
- Røgilds, F. (1995): Stemmer i et grænseland: En bro mellem unge indvandrere og danskere? København: Politisk Revy.
- Sallnäs, M., Wiklund, S. & Lagerlöf, H. (2010): Social barnavård ur ett välfärdsperspektiv – ekonomiska och materiella resurser, psykisk hälsa och tillgång till socialt stöd för ungdomar i familjehem och vid institutioner. Socialvetenskaplig tidskrift - nummer 1, 2010.
- Schippers, Marjan (2014): Working with the Unaccompanied Child. A tool for guardians and other actors working for the best interest of the child. NIDOS.
- Skolverket (2008): Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet. Rapport 321. https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/sok?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2F-Blob%2Fpdf2116.pdf%3Fk%3D2116
- Thingstrup, S. (2012): Multikulturel lærerfaglighed som refleksionspraksis. Ph.d.-afhandling Forskerskolen i Livslang Læring, Institut for Psykologi og Uddannelsesforskning, Roskilde Universitet
- Thingstrup, S., Agerup, L., Sørensen, N. (2016): Børn der flygter alene: Forskningsmæssige perspektiver samt politisk og samfundsmæssig kontekst. UCSJ Forlag
- Thingstrup, S., Kampmann, J. & Vilholm, F. (2017): Asylpædagogik i Røde Kors. Roskilde Universitet, UCC og Røde Kors.
- Thingstrup, S. og Schmidt, L. (2015): Beskrivelse af følgegruppe 1's følgeforskningsprojekt: Børne- og hverdagslivsperspektiver på anbringelser af uledsagede flygtningebørn og -unge. Projektbeskrivelse, UCSJ.
- Thornwood Public School (U.Å.): Dual Language. <http://schools.peelschools.org/1363/DualLanguage/Pages/default.aspx>
- Vitus, Kathrine & Signe Smith Nielsen (red.) Asylbørn i Danmark. En barndom i undtagelsestilstand. København: Hans Reitzels Forlag. 2011,
- Wernesjö, U. (2015): Landing in an rural village: home and belonging from the perspectives of unaccompanied young refugees. Global studies in Culture and Power, Vol. 22, No.4, p. 451-467. London: Routledge
- Wernesjö, U. (2014): Conditional Belonging. Listening to unaccompanied young refugees' voices. Ph.D.-dissertation, Uppsala Universitet.
- Agerup, L. (2013): Kvalitet og udvikling i socialpædagogisk arbejde med anbragte unge. Ph.d. afhandling, Aalborg Universitet og UCSJ.
- Aagaard Nielsen, K., Paaby, K. og Nielsen, B. (1988): Hvad kan man lære i et fremtidsværksted? Dansk Pædagogisk Tidsskrift. Årgang 36, nr. 1 (1988), s. 10-13.

STØTTET AF

VELUX FONDEN

ROSKILDE
KOMMUNE

ABSALON
PROFESSIONSHØJSKOLEN
ABSALON

UCC
PROFESSIONS-
HØJSKOLEN

VELUX FONDEN

PROFESSIONSHØJSKOLEN ABSALON CENTER FOR PÆDAGOGIK
www.phabsalon.dk, lca@pha.dk

PROFESSIONSHØJSKOLEN UCC
www.ucc.dk, THIN@ucc.dk